

હરિ અં આશ્રમપ્રેરિત મેન્ટેસોની ભાલભારતી મંથમાળા

૨૭/૧
૫/૮
૮/૯/૬

મંથમાળા

અરોતર અંજુકેશન સોસાયટી, આણંદ

હરિ કું આશમપ્રેરિત મોન્ટેસોઝી ખાલભારતી અન્થમાળા

ખાલભારતી-૭

ધીરજાઈ પટેલ

સ. ચોઝક

માહનલાઈ પટેલ

રમેશ કેઠારી

સ. પાદકૌ

ચારોતર એન્જ્યુકેશન સોસાયટી, આણુંદ

હરિ ઉંઘ આશમગ્રેરિત મોન્ટેસોઝી બાલભારતી ગ્રન્થમાળા : ૭

તંત્રીઓ : શ્રી વસન્ત નાયક, પ્રો. રત્નલાલ નાયક, પ્રો. કુમારપાલ દેસાઈ,
શ્રી રજની બ્યાસ, શ્રી ઈન્ડ્ર વસાવડા

પરામર્શદારો : શ્રી ઉમાશંકર જેશી, શ્રી જીણાભાઈ દેસાઈ, શ્રી ચન્દ્રવદન મહેતા,
શ્રી રામલાલ પરીખ, શ્રી પ્રહ્લદાદ વૈધ

સુધ્રણ/ન્યાયોજન/ડિઝાઇન : અભય કોઠારી, કોમ્પ્યુનિકેશન સર્વિસિસ,
પડ્, સ્ટેડિયમ હાઉસ, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૮

પ્રકાશક : શ્રી મગનભાઈ ઓબા, મંત્રી, ચરોતર ઓફિસ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ

④ ચરોતર ઓફિસ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ

વિકેતા : બાલગોવિદ પ્રકાશન, ગાંધી માર્ગ, અમદાવાદ

યોજના-દાન : હરિઉં આશમ, નડિયાદ
ડૉ. મોન્ટેસોઝી સ્મારક ગ્રન્થમાળા-૭

આવૃત્તિ : પહેલી પ્રતિ : ૩૦૦૦

મૂલ્ય : રૂપિયા દસ ટપાલરવાનગી સહિત
બાર ગ્રન્થોનું સામદું લવાજમ રૂપિયા સો ટપાલરવાનગી સહિત

આટલું મોટેરાં માટે

હુરિ ડાં આશ્રમ ગ્રેરિત મોન્ટેસોરી બાલભારતી અન્થમાળાનું આ સાતમંસોપાન છે. અધીં યાત્રા પૂરી કરીને હુવે બીજી અધીં યાત્રાનું આ પહેલું કદમ છે. આમ સૌના સહૃકાર વડે આ શક્ય બને છે એનો આનંદ હું પ્રગટ કર્યો વિના રહી શકતો નથી. પણ સંકલ્પિત ગતિએ કામ થઈ શકું નથી એ માટે હું આપનો ક્ષમાપાર્થી છું. એક કરતાં વધારે કારણો ગણ્યાવી શકાય, પરંતુ તેમ કરવાનો કશો અર્થ નથી. હું એટલી તો ખાતરી આપું છું કે નિરધારેલું કામ પૂરું કરવા સાચુ જરૂરી તમામ પુરુષાર્થ એમે કરીએ છીએ. આ માળાનો પહેલો અન્થ પ્રગટ કર્યો ત્યારે જે દેશકાળ હતો તે આજે નથી, છતાં દેશકાળનું નિર્માણ, આપણું સૌના સહિયારા પુરુષાર્થ વડે, આપણે સરખું કરી શકીશું.

વાંચતાં વાંચતાં બાળકો ઉછરે છે ને વિકસે છે. જોડકણાં સાંભળતાં સાંભળતાં પણ એમનું વ્યક્તિત્વ પાંગરતું રહેતું હોય છે. ‘એક બિલાડી જાડી, એણે પહેરી સાડી....’ એમ હેંશે હેંશે ખાલતા બાળકના જીવનમાં બિલાડીની એમાં વર્ણવાચેલી લીલા ઉમંગનો આવિષ્કાર કરે છે. આ ઉમંગ એના મનને પુલકિત કરે છે, એના વ્યક્તિત્વના કેશોને અમૃતસાની કરી મૂકે છે. સાહિત્ય વાંચીને, ગીતો ગાઈને કે સાંભળીને, વાર્તાએ સાંભળીને કે કહીને બાળક કેટકેટલા દેશોની માનસી યાત્રા કરે છે! કેટકેટલા કોકો સાથે મનોમન હોસ્તી બાંધે છે! કેટકેટલી પરિસ્થિતિએમાં તે સુકાતું હોય છે! ને એમ કરતાં કરતાં સાહિત્ય, વિજ્ઞાન, પ્રજ્ઞાન, —અને કચારેક તો અધ્યાત્મના પ્રદેશોને તાગ મેળવવા એ મથતું હોય છે. આવી રીતે પરોક્ષ અનુભવોનો પુષ્કળ પાક બાળકો લણુતાં હોય છે.

‘બાલભારતી’ના અન્થોમાં વાચનસામથીનું વૈવિધ્ય સાચવવાનો અમારો પ્રયત્ન છે. એ સામથી કમશા: સંકુલ પણ થતી જાય છે. બાળકો પાસે પુષ્કળ પ્રકારની વાચન-સામથી મૂકી દેવી જોઈએ. એમાંથી એમની રૂચિ ઘડાતી જાય છે, અને પછી ઘડાયેલી રૂચિ અનુસાર સમય વાચનસામથીમાથી એ પસંદગી પણ કરી લેતાં હોય છે. પણ એ બાળકો જે જીએ-સાંભળે-નાણે-સમજે એને એ ઉચિત પ્રલાવક પ્રકારે વ્યક્તત કરતાં શીએ એ પણ અતિશય મહરવનું છે. અલિવ્યક્તિ ચોગ્ય રીતે કેળવાય તે જેવાનું કામ પણ બાલસાહિત્યના નિર્માણ કરનારાઓએ લક્ષમાં રાખવાનું હોય છે. એ માટે એનું શાખદલાંડોળ વિકસનું રહેલું જોઈએ. શણહો જુદા જુદા સંદર્ભોને કારણે અર્થની કેવી લીલાએ પ્રગટ કરતા હોય છે! બાળકોને એમાં અપાર આનંદ આવે છે. ‘તડકાનું મા જલદું થાય?’, ‘આસ અમારી આંખો થાય?’, ‘વેંત વધુ તો આસે જઉ?’....એવી એવી કાવ્યપંક્તિએ બાળકનો ચેતોનિસ્તાર કેવી રીતે સાધે છે એ સમસ્યામાં તો આપણુનેથ અણોળાવાનું મન થઈ જાય એવી એ રસીક છે.

પૂજયક્રી મોટાની નજરનો વ્યાપ અને એની સૂક્ષમતા આપણુને વિસ્તરયમાં નાખી હે તેવાં છે. કેટકેટલી શક્તિઓને એચો સંકલિત કરી શક્યા છે, અને કેટકેટલું કામ એચો સિદ્ધ કરી શક્યા છે એ ગુજરાતની શુણુણ પ્રજાના લક્ષ બહાર નથી જ. વિવિધ ચોજનાઓ એમણે પ્રેરી છે, એ ચોજનાઓને એમણે સેવી છે, અને એમાંથી લવિષ્યના ગુજરાતની પ્રજામાં જે લું આપણે તેનો વિચાર માત્ર આપણુને આનંદમાં જોગી હે છે. એમનું સમરણ આ સાતમા અન્યની પ્રકાશનવેળાએ લાવખૂર્ચક કરી લડું છું.

સોસાયટીની કાર્બસમિતિ અને નિયામક સમિતિના સભ્યોએ તેમ જ સ્વયંસેવકવર્ગે આ સમય પ્રવૃત્તિને નવી પેઢીના વિકાસની એક કેડી તરીકે નિરહંકારભાવે નિહાળી છે, ને એના નિર્માણમાં ચોણ્ય મોકણાશ કરી આપી છે એ હુકીકત એ સૌને. આવી પ્રવૃત્તિ માટેનો ઉંડો રસ દર્શાવે છે. જ્ઞાનવિજ્ઞાનના વિસ્તૃતાના આ શુણમાં આ પ્રકારની અન્યશૈખીઓનાં નવસંકરણ અટઅટ થવાં જોઈ એ. તેથી આની વણુ હજાર નક્કે જ છપાવી છે. આશા છે કે ગુજરાતની કૈળવણીની સંસ્થાઓ જ માત્ર નહિ, પહેંચવાળા સદ્ગૃહસ્થી પણ આને ઉદ્ઘારતાથી ઉપાડશે, અને એમ કરીને એનાં નવસંકરણ માટેની તક વહેલી ઊભી કરશે. તમામ પ્રાથમિક શાળાઓ માટે આ અન્યો વસાવવાનું શક્ય ન પણ હોય, પણ અમને શ્રદ્ધા છે કે આવા સાહિત્યનું મૂલ્ય સમજનાર સંપત્તિ નાગરિકો આ પુસ્તકો સ્વર્ખચોર્ચ પોતપોતાના વિસ્તારની શાળાઓને લેટ આપી અમારા આ પ્રયાસ વિશેનો પોતાનો ઉમંગ કાર્યોનીત કરશે.

પૂજયક્રી મોટાની ઈચ્છા હતી કે પ્રાથમિક શાળાઓને આ સાહિત્ય હૃથવગું થાય એની એની મૂલ્યવ્યવસ્થા રાખવી. અર્તિશય મૌંધવારીના આ વિષમ કુળમાં રવાનગી સહિત આ અન્ય દસ ડુપિયે આપવો એ પણ ખોટ ખાવાનો ધ્યાદી છે. આ અન્યશૈખીની ચોજના કરી ત્યારે કાગળ, છપાઈ વગેરેના જે લાંબા હતા તેમાં અકુલાચ વધારો થયો છે. આ સંલેખોમાં થાહુકેને અમારી એટલી વિનંતી કે આના પર કમિશનની ઈચ્છા તેઓ ન રાખો. બલકે, એ ધૈરણું આ ચોજનાને વિશેષ ઉત્તેજન આપે એવી વિનંતી છે. બાલગોવિંદ પ્રકાશને એ ધૈરણું વિતરણ સ્વીકાર્યું છે તે અલિનંદનને પાત્ર છે.

આ અન્યશૈખી જેમને માટે રચાઈ છે તેમને તે વધારે ને વધારે ઉપયોગી થશે એવી શ્રદ્ધા સાથે આ સાતમા અન્ય તેમના હૃથમાં મૂકીએ છીએ.

અરોતર એજિક્યુક્શન સોસાયટી,

આણુંદ

જૂન, ૧૯૭૬.

ઈશ્વરભાઈ પટેલ

અધ્યક્ષ

અનુક્રમણિકા

ગિરિજાજ	૭-૬
સૌંદર્યધામ આણુ	૭-૮
મુખ્યઈ અલઘેલી	૭-૧૬
સીલ-વોલરસ	૭-૨૪
ગરુડ	૭-૨૬
કાગળમાંથી કૂતુ બનાવીએ	૭-૨૮
કૃષ્ણ વિષે થોડું જાણુવા નેવું	૭-૩૦
આંખ	૭-૩૨
ટી. વી.	૭-૩૪
પગ નીચે શું ?	૭-૩૬
ચેટ્રોલિયમ	૭-૩૮
કેટલે ભાંચે/કેટલું દૂર	૭-૪૧
હાકોર તુમાખીસીંગ	૭-૪૩
જાહુઈ તપેલી	૭-૪૮
ધાંધલિયા ધોઅણ	૭-૫૩
લટકણો લાડો	૭-૫૬
તણુ સપનાં	૭-૫૮
ચાલીં ચોલીન	૭-૭૪
યુરોપ	૭-૭૬

આયુ વર્ણન

ભલો દૂરથી દેખતાં દિલ બાળ્યો,
ચઢી જોમ આકાશમાં મેહ આવ્યો;
હીસે કુંડનો દેવતા વીજ જેવો,
દીઠો આજ આયુ ગિરિરાજ એવો..૧

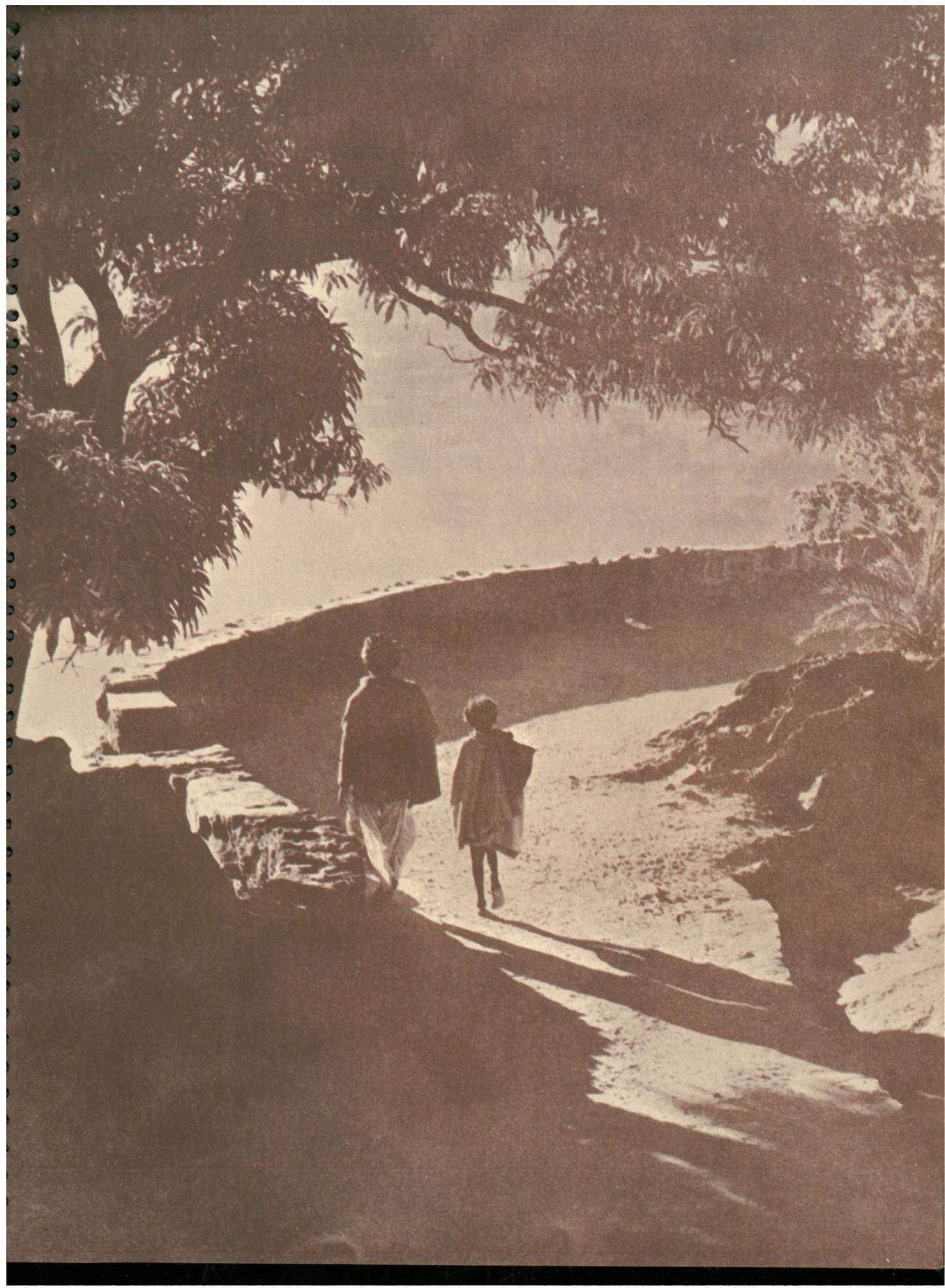
તિથિ પુનમે શોભીતા સાંજટાણે,
અન્યા ધંટ એ સૂર્ય ને સોમ જાણે;
હીએ દેવહાથી કહે કોઈ કુવો !
દીઠો આજ આયુ ગિરિરાજ એવો..૨

કહી ઉપરે જઈ જુઓ આંખ ફાડી,
જૂકી ઝાડનાં જુંની આજી આડી;
મહાસ્વાહુ માગ્યો મળે મિષ્ટ મેવો,
દીઠો આજ આયુ ગિરિરાજ એવો..૩

ભલાં ફૂલની ત્યાં ફૂલી ફૂલવાડી,
ફૂલા, વાવ ને કુંડ એપે અગાડી;
વડાં દેવળોમાં વસે વાસ દેવો,
દીઠો આજ આયુ ગિરિરાજ એવો..૪

જૂનાં જૈનનાં હિન્દુનાં સ્થાન જોમાં,
આત જ્યાત છે અખૂદાહેવી એમાં;
કહી તે કથા જણુવા જોગ કામે,
રચ્યા છે રૂડા છંદ દલપત્રરામે..૫

(‘ગિરિરાજ આયુ’માંથી) - દલપત્રરામ

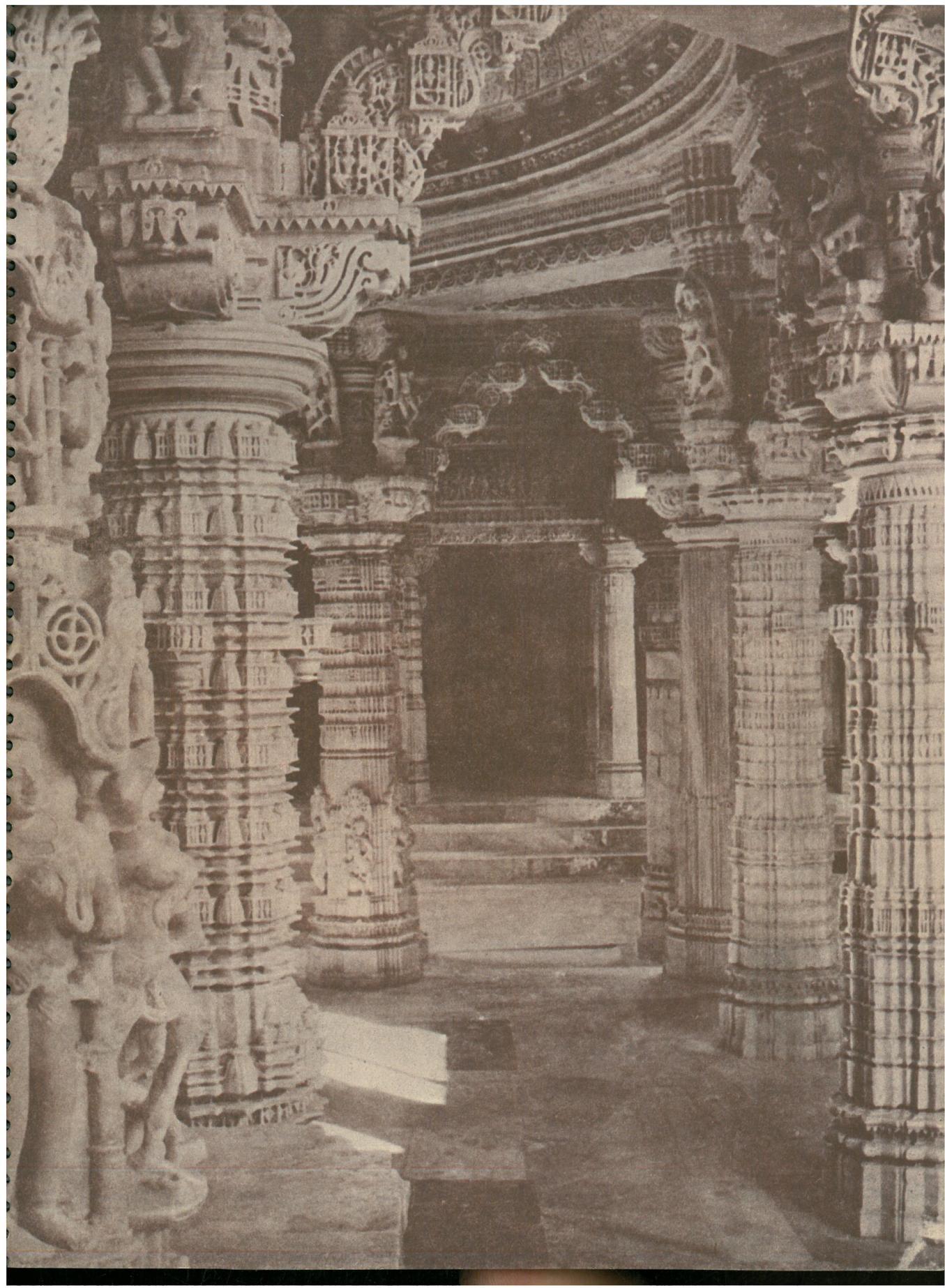
સૌંદર્યધામ આણુ

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં ખૂબખૂબ જાણીતી બંધુષેલડી વસ્તુપાળ-
તેજપાળની છે. બંને ભાઈઓ સપરિવાર યાત્રાએ નીકળતાં પહેલાં તેમનું
ધન સલામત રાખવા ધરતીમાં બંડારવા ખાડો એહે છે. પણ એ ખાડામાંથી
તો તેમને નવો દૃલ્યો મળે છે. બિનવારસી એ ધન લોકનજરે પડે એમ
વિચારી એમણે આણુ પર દેલવાડા ગામમાં જૈન દહેરાં બંધાવ્યાં. વસ્તુપાળ-
તેજપાળ પહેલાં લીમ બાણુવળીના મંત્રી વિમળશાહે પણ જૈન મંહિરોથી
આણુને શોભાવ્યો.

ગુજરાતને સીમાડે, રાજસ્થાનની મરુભૂમિમાં આવેલો આણુ પર્વત
ઉનાળાની રનજ્યોમાં કે દિવાળીની રનજ્યોમાં પ્રવાસીએથી ઊભરાય છે.
ગુજરાતના લોકો માટે આણુ એ રીતે પહોંચાય. રેલવે રસ્તે અમદાવાહથી
આણુરોડ સ્ટેશને પહોંચીને પછી ત્યાંથી મોટરબસમાં જવાય અથવા મોટર
રસ્તે સીધા અંબાળ પહોંચીને, ત્યાંથી મોટર રસ્તે છેક આણુ પર્વત પર
પહોંચાય છે.

દેલવાડાનાં જૈન દહેરાં જેનાર જૂના જમાનાના શિલ્પીઓની કલા
જેડને વારી જય છે. પથ્થરમાં કોતરેલી જીવતી કવિતા જેવાં એ દહેરાંનું
નયનરમ્ય શિલ્પ આપણને સુખ કરી દે છે. દેશપરદેશના કલાકારો અને
કારીગરો આ કલા જેવા આણુની સુલાકાતે આવે છે. સુખ્ય વિસ્તારમાં
પ્રવેશ્યા પછી ડાયે હાથે મહાવીર સ્વામીનું મંહિર છે. આજથી ચારસો
વર્ષ પર બંધાયેલા આ મંહિરની હીવાલ પર પણ, પંખી, પુષ્પ, પણું
અને મનુષ્યનાં સુંદર લીંતચિત્રો રાજસ્થાની કલા-શૈલીને વ્યક્ત કરે છે.

મહાવીરના મંહિરની પાછળ આવે છે હન્જર વર્ષ જૂનું વિમલવસહિ
નામનું મંહિર. ૧૮ કરોડ, ૫૩ લાખ રૂપિયાના ખર્ચે આજથી હન્જર
વર્ષ પહેલાં લીમહેવ બાણુવળીના મંત્રી વિમળશાહે આ બંધાવ્યું હતું.

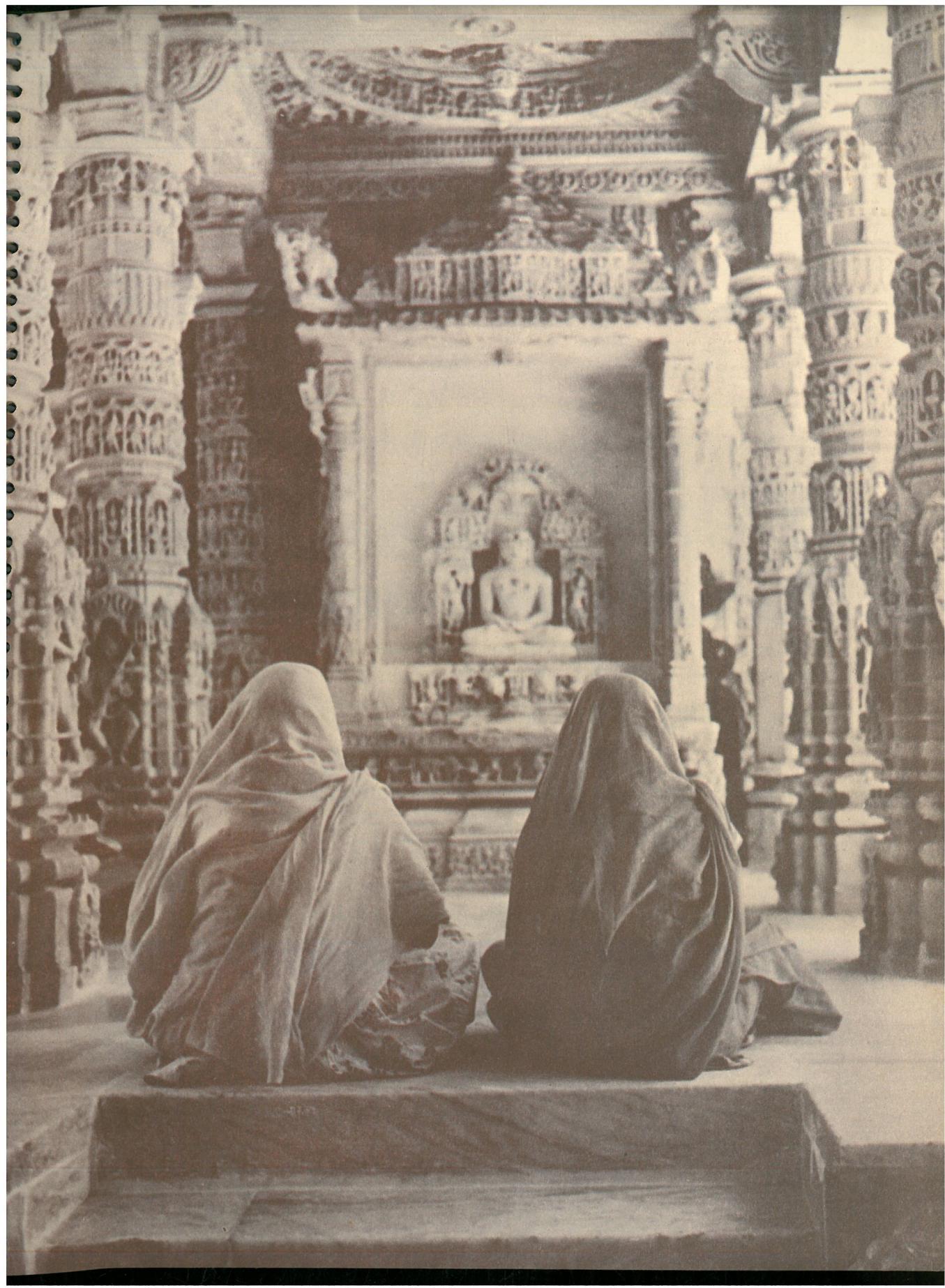
પ્રખ્યાત વડનગરા શિદ્ધી કીર્તિધરે તેના ૧૦૦૦ જેટલા મજૂર-કારીગર સાથે ચૌદ વર્ષ કામ કર્યું ત્યારે આ મંહિર પૂરું થયું. મંહિર માટે લગભગ ૩૫ માઠલિ દૂરથી અંખાળની આરાસુરની ખાણોમાંથી આરસપહાણું પથર લાવ્યા હતા. આજની જેમ ત્યારે રેલવે ન હતી, ન હતાં મોટર કે ટ્રેક. એ જમાનામાં એટલે દૂરથી વજનદાર પથરો લાવીને પર્વત પર ચઢાવવાનું કામ કેટલું બધું મુશ્કેલ હશે? મંહિરની આસપાસ પ્રદક્ષિણા માર્ગ પર પછે જેટલી ચોરસ આકારની દહેરીઓ છે. દહેરીઓ ઉપર પણ માનવી અને કુદરત બંનેનું શિદ્ધ દ્વારા દર્શન કરાવ્યું છે.

વિમલવસહિના રંગમંડપ અને ગૂઢમંડપમાં પણ તક્ષશિલાના રાનાઓ ભરત અને બાહુખલીનું યુદ્ધ કંડારવામાં આવ્યું છે. રંગમંડપના ઓટલા પરના બાર સ્થાનો જતજતની શિદ્ધપકૃતિઓથી શણુગારેલા છે. સ્થાનોને જેડતાં તોરણો અદ્ભુત છે.

આ મંહિરમાં આદિનાથ ભગવાનની સુંદર મૂર્તિ છે. તેમની આંખો સાચા હીરાથી પ્રકાશિત બનાવી છે. મંહિરની સામે આવેલી અક્ષરશાળામાં વિમળશાહની ભવ્ય મૂર્તિ છે. મંહિર માટે જરૂરી સમગ્ર જમીન પર ચાંદીના સિક્કા પાથરીને ત્યાંના રાન પાસેથી જમીન ખરીદનાર વિમળશાહની ભવ્યતા એ મૂર્તિમાં નજરે પડે છે.

નાન્દમાં જ તેજપાળના મુત્ર લૂણિગની યાદમાં વસ્તુપાળ તેજપાળે બંધાવેલાં દહેરાંસમૂહ છે. આમાં કુલ ૪૮ દહેરાં છે. તેમાં મુખ્ય નેમિનાથ ભગવાનનું છે. મંહિરની બાંધણી સુંદર અને કલાત્મક છે. મુખ્ય દ્વારની બંને બાજુ એક એક ગોખલો છે, જે દેરાણી-જેઠાણીના ગોખલા તરીકે જણીતા છે.

સમગ્ર મંહિરના બાંધકામની દેખરેખ તેજપાળની પતની અનુપમા-દેવીએ રાખી હતી. મંહિરના મુખ્ય શિદ્ધી શોભનદેવ સાથે નાની નાની બાખતોમાં અનુપમાદેવી કાળજીભરી ચર્ચા કરતાં અને કારીગરોના યોગ-ક્ષેમની કાળજી રાખતાં. રાતદિવિસ કામ ચાલતું રહેતું અને કારીગરોના સમગ્ર રસોઈ બનાવવામાં અથવા આવવાજવામાં ના બગડે માટે અનુપમા-દેવીએ હજરો કારીગરોને ત્યાં જ જમાડવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. ઠંડીમાં

કામ થઈ શકે માટે હજરો તાપણાંની ધ્યવર્સથા તો હતી જ, પણ શિદ્ધી-
આને ખરેખરી હુંઝે તો ધન વડે આપી. શિદ્ધકામ કરતાં કરતાં જે
આરસરજ પડે તેની ભારોભાર સોનું મહેનતાણામાં આપવાની બેગવાઈ
હતી! ટાંકણાં અને હથોડીના કારીગરોએ સર્જેલી પ્રતિમા, પુષ્પ, પણ
અને પંખીઓની સૃષ્ટિ બેદ્ધને એવો પણ વિચાર આવે કે 'કોઈ દેવના
શાપે કરીને એક વખતનું સણ્ણવ આ સૌ નિર્જીવ તો નહિ બન્યું હોય ને?'

દેલવાડાથી દોઢેક માઈલ દૂર આખું પર્વતની દેવી અર્જુંદાહેવીનું એક
મંદિર છે. ૫૦૦ પગથિયાં ચઢીને, એક અંધારી ગુફામાં હીવાના જાંખા
પ્રકાશમાં અર્જુંદા માતાનું દર્શન થાય છે. ચૈત્રી પૂનમ અને આસો માસની
પૂનમ એ એ દિવસોએ અહીં મળો બરાય છે.

નજીકમાં નખી તળાવ છે. અર્ધો માઈલ લાંખું અને પા માઈલ પહોળું
ચોખ્ખા પાણીનું આ સરોવર સહેલાણીએ માટે આકર્ષણું છે. ઋષિઓએ
પોતાના નખ વડે તળાવ ઘાધાની દંતકથા છે.

તળાવને ટાંકે રધુનાથજીનું મંદિર છે. મંદિરમાં રહેવા જમવાની
સુંદર સગવડ મળે છે. મંદિરની બાજુની ટેકરી પર 'ટોડ રોક' નામનો
ખડક છે. એક ગુફાના ખબા પર બીજી ગુફા એક હોય તેવું એ દર્શય છે.

પોકો ત્રાઉન્ડથી દોઢેક માઈલ દૂર સનસેટ પોઈન્ટ છે. આપણી
ભાષામાં કહીએ તો સૂર્યાસ્ત બિન્દુ. આથમતો સૂર્ય કોણે ન જેયો હોય?
પણ જીંચા પર્વત પરથી સૂર્યને આથમતો જેવો એ પણ એક લહાવો છે.
સામે નીચે નજર નાખતાં આગનો ગોળો નીચે ન નીચે ગોળાઠારે ફરતો
ફરતો જતો હોય તેવું દર્શય જેવાનું મળે છે. સૂર્ય ચક્રવર્ચકર ફરતો દેખાય.
જાણો ફરકડી જ બેદ્ધ લો !

આખું પરનું બીજું એક સુંદર સ્થાન છે વસિધાશ્રમ. ત્યાં પહોંચવા
૭૦૦ પગથિયાં નીચે જિતરવું પડે છે. બાંધેલાં પગથિયાં ખરાં, પણ પગથિયાં
જરા જીંચાં છે, એટલે સંભાળીને ન ચાલીએ તો નીચે જ પડીએ. છેક નીચે
માઝાનો આશ્રમ છે. ત્યાં આવેલા આરસના ગોમુખ દ્વારા એક ઝરણનું
સ્વરચ્છ પાણી બહાર નીકળે છે. આસપાસ ગીય જંગલ છે. આંખાનાં ઝાડ

ધ્યાન એંચે છે. આશ્રમમાં વસિષ્ઠ ઋષિનું મંદિર છે. તેમાં વસિષ્ઠની મૂર્તિની આસપાસ રામલક્ષ્મણુની મૂર્તિઓ છે. અહીંથી ખૂબ જ સુશકેલ રસ્તે, ખાડાટેકરા વટાવીને ત્રણેક માઈલ ચાલો તો ગૌતમઋર્ષિનો આશ્રમ આવે.

આખુભુમાં એક છેડે વસિષ્ઠાશ્રમ છે તો તેને બીજે છેડે અચલગઢ છે. આખું કેમ્પથી સાત માઈલ દૂર પાકા રસ્તે અચલગઢ છે. આખુના પરમાર રાજયોના કુલહેવતા અચલશ્વર મહાદેવનું ત્યાં મંદિર છે. બીજાં મંદિરોમાં શિવલિંગ હોય છે. અહીં તેને બદલે શાંકર ભગવાનના પગના અંગૂધાનું નિશાન છે. મંદિરમાંના પિત્તળના પોઢિયાને તોડવા મહભદ્ર ઘેગડાએ પ્રયત્ન કરતાં મધ્યમાખીએ તેને હેરાન કરીને ભગાડુચાની કથા છે.

અચલશ્વર મહાદેવના પાછળના ભાગમાં લક્ષ્મીનારાયણનું સુંદર મંદિર છે. તેમાં વિષણુના દર્શા અવતારોની મૂર્તિઓ છે. અચલગઢ નીચે મંદાકિની તળાવની પાસે કાળા પથ્થરની ત્રણ પાડાની મૂર્તિઓ છે. આ જ વિસ્તારમાં ગોપીયંહની ગુરું અને જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર ઋષિદેવનું મંદિર છે. અચલગઢથી પાછા ફરતાં આખું પર્વતનું સૌથી ઢાંચું શિખર ગુરુશિખર છે.

જૂના વખતમાં યાત્રાધામ તરીકે જાણીતો આખું આજે દેશભરમાંથી યાત્રાણું અને સહેલાણુંએ આકર્ષણુંન્દ્ર બન્યો છે.

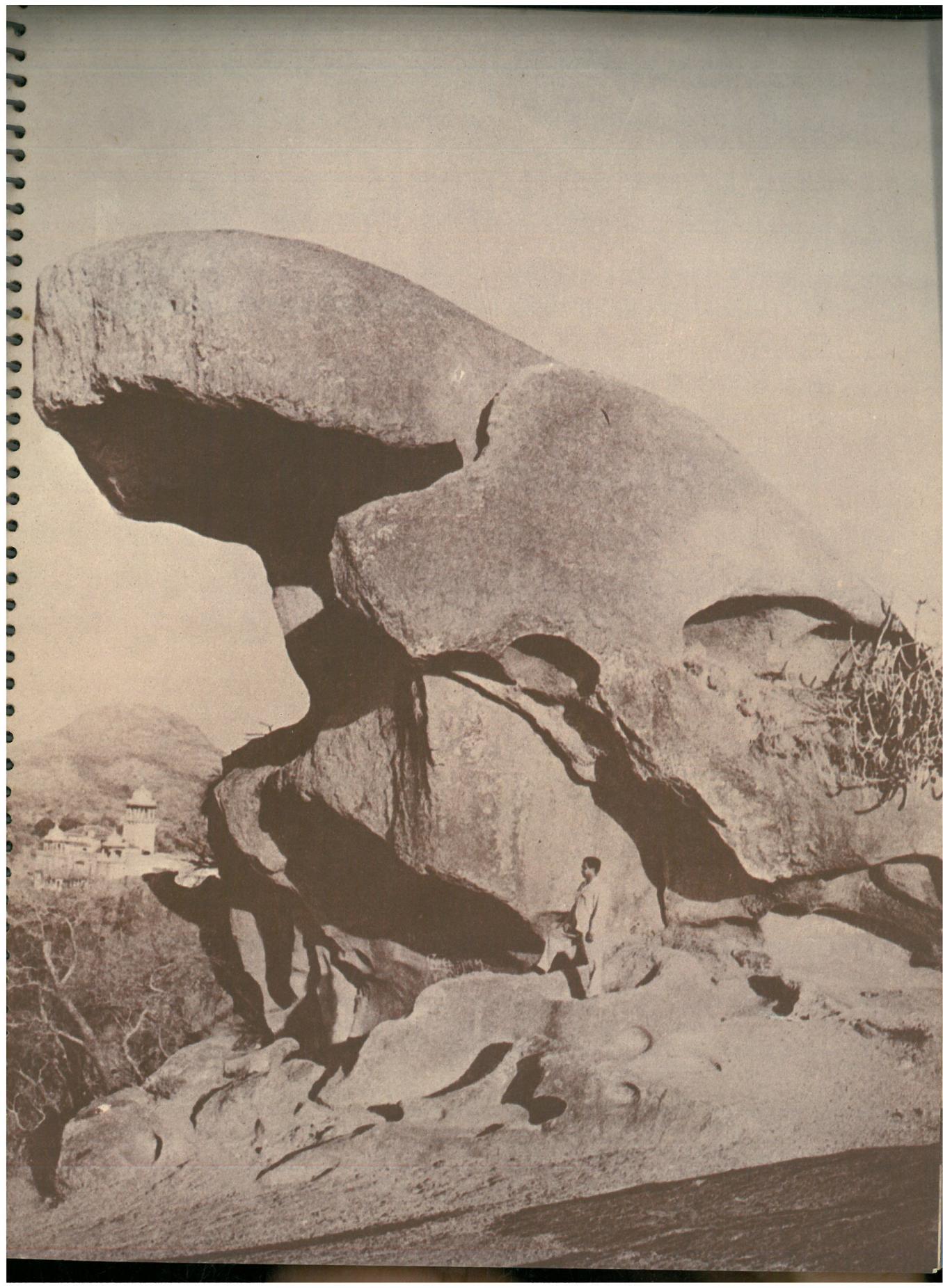
વિચારો :

આખું

ન હેત

તો ગુજરાતની

આખોહવામાં શો ફેર પડત ?

મુંબઈ અલાયેલી !

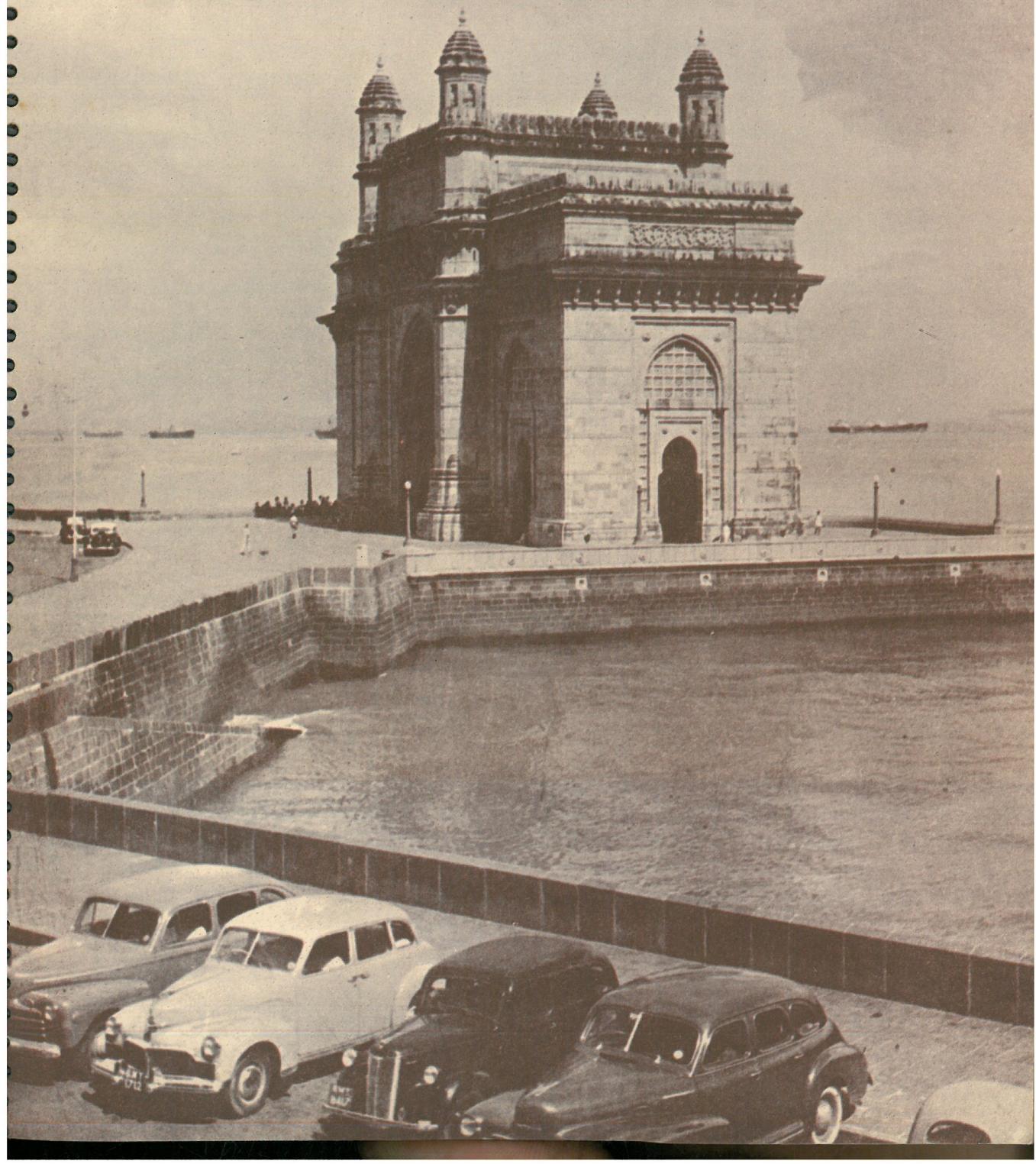
આપણે માનીએ છીએ કે મહારાષ્ટ્ર એઠલે મરાઠાઓનો દેશ. પણ મહારાષ્ટ્રના બધા જ લોકો મરાઠા હોતા નથી. મરાઠા લોકો મહારાષ્ટ્રની, એતી કરનારી એક કોમ છે. શિવાળના બહાદુર મરાઠા યોજાએ આ જ કોમના હતા. આજે પણ ભારતીય સેનામાં મરાઠા કોમના સિપાઈએ ખાસ ધ્યાન એંચે છે.

નકશામાં જુએ તો મહારાષ્ટ્ર ગુજરાતની દક્ષિણે. અમદાવાદથી સુંબઈ જતાં, સૂરત છોડીએ અને દહાણું તરફ આગળ વધીએ ત્યાં ધીરે ધીરે તે પ્રદેશના લોકોનાં કપડામાં, ઘોલીમાં મહારાષ્ટ્રની છાંટ આવતી દેખાય છે.

સુંબઈ માત્ર મહારાષ્ટ્રનું જ નહિ, આખા ભારતનું એક અગત્યનું કુદરતી બંદર છે. અહીં દેશપરદેશનાં વહાણો આવે છે. વળી સુંબઈના સાન્તાકુંડ હવાઈ મથક પર ચોવીસે કલાક દેશવિદેશનાં વિમાનોનો અવર-જવર થાય. સુંબઈનાં રેલવેસ્ટેશન એ. દેશના ખૂણેખૂણેથી લોકો લ્યાં ડિતરી પડે. કોઈ વેપાર માટે આવે, કોઈ સહેલગાહ માટે આવે, તો કોઈક કાયમનું કામ શોધવા આવે.

સુંબઈ એઠલે નાનકડો ભારત દેશ ! ત્યાં પંજાના પંજાબીએ હોય, દક્ષિણ-ભારતીયો હોય, બંગાળી બાધુ પણ નજરે ચડી જય, બિહારી પણ અહીં હોય. આંધ્રાના લોકો ને આસામી લોકો પણ હોય, સુંબઈમાં આખા દેશના લોકો !

વળી અહીં ખૂબ ભણેલા લોકો પણ કામ મેળવવા આવે અને એછું ભણેલા પણ મજૂરી મેળવવા આવે. આથી સુંબઈની વસ્તી કૂદકે ને ભૂસકે વધતી જય છે. કોઈક વાર રાત્રે સુંબઈમાં લટાર મારવા નીકળો. તો સેંકડો લોકો રહેઠાણુંના અભાવે કૂટપાથ પર સૂતા હોય ! એક બાજુ

વીસપચીસ માળની ઊંચી મહેલાતોમાં વાતાનુકૂળ એરડાએભામાં લોકો આરામથી સૂતા હોય તો બીજુ બાજુ મજદૂરો અને એમનાં બાળકોએ કઠણું ફૂટપાથ ઉપર લંબાવેલી હોય.

આજથી લગભગ સો વર્ષ પહેલાં સુંખ્રિ નાનકડા સાત રાપુએના સમૂહ હતો. આ રાપુએ માધીમારોનાં છુટાંછવાયાં જુંપડાંના રાપુજ હતા. પછી ધીરે ધીરે અહીંની વસ્તી વધતી ગઈ. રાપુએ વર્ચેનું જગ્યાનું પુરાણું થતું ગયું. બંદરમાં દેશપદેરશનાં વહાણોની અવરજવર શરૂ થઈ. ધીમે ધીમે બંદર ઉપર મોટી સ્ટીમરો લાંગરવાની સગવડો અને માલ ભરવાની ગોદીએની સંખ્યા વધતી ગઈ.

અસલના સુંખ્રિનો સુખ્ય ભાગ આજનો કોટ વિસ્તાર કહેવાય છે. એ સુંખ્રિમાં અવરજવર માટે સસ્તા ભાડાની ટ્રામ વપરાતી. આજના સુંખ્રિમાં હજુ ય જૂના સુંખ્રિની ધણી નિશાનીએ રહી ગઈ છે. આ નિશાનીએ છે સુંખાદેવી, જૂના જમાનાની વિકટોરિયા ઘોડાગાડી, ભૂલેશ્વરની સાંકડી ગલીએ. અને ઉધોગ વિસ્તારમાં કેટલીક ખખડી ગયેલી મિલ્યા.

આ બધું છે છતાં સુંખ્રિમાં ધંધાઉધોગો એટલી ઝડપે વિષસે છે કે સુંખ્રિ કાયમ બદલાતું રહે છે. છેલ્દાં થોડાં વર્ષોમાં સુંખ્રિમાં સેંકડો બહુ-માળી મકાનો (સ્કાય સ્કેપર) આવી ગયાં છે. જ્યાં એક વખત દરિયા-કિનારે માધીમારનાં છોકરાં માધલી પકડતાં હતાં ત્યાં છે મરીન ડ્રાઇવ ! અને એ મરીન ડ્રાઇવ ઉપર પચીસપચીસ માળનાં મકાનોનું આખું જંગલ ઊળી નીકળ્યું છે !

મરીન ડ્રાઇવનો વિસ્તાર એટલે પૈસાપાત્ર લોકોનો વિસ્તાર. અહીંના દરિયાકિનારે ગોઠવાયેલાં બીબાંઢાળ મજલનાં મકાનો સૌ કોઈને જેવાં ગમે છે. મકાનોની બાજુમાં રંગબેરંગી મોટરગાડીએથી બીચ્યાખીચ ભરેલો વિશાળ રાજમાર્ગ અને સામેજ દરિયા કિનારે લટાર મારવા માટે ખૂબ મોકળાશવાળો પગરસ્તો. સાંજ પહુંચે એટલે વેપારધંધા, કામકાજથી થાકેલા લોકો, સહેલાણીએ અને બાળકોથી આ પગરસ્તો ભરાઈ જય.

સુંખ્રિમાં દૃ, રેશમ, દવા, રંગ, રસાયણ અને રોજખરોજની ચીજે બનાવવાનાં સેંકડો નાનામોટાં કારખાનાં છે. આ કારખાનાં સુંખ્રિનાં પરા-

આમાં આવેલાં છે. મુંબઈની કાપડની ભિલોનું કાપડ ભારત દેશના ખૂણે-ખૂણે પહોંચે છે. મહારાષ્ટ્રના અને આખા ભારતના સેંટડો કોકો આ ભિલો અને કારખાનાં આમાં રોજ મેળવે છે. મુંબઈના ખાસ ઉધોગોમાં ધ્યાન એંચે એવો ઉધોગ ચલાયિત્ર બનાવવાનો છે. આથી મુંબઈમાં ફિલ્મ-ઉધોગના કલાકારો અને કારીગરો પણ વસે છે અને શહેરનું એ એક આગવું આકર્ષણું છે. મુંબઈ બંદરથી આપણા દેશનો માલ પરદેશ જવા ડાપડે છે, અને પરદેશથી આવતી આપણને જરૂરી એવી ચીજે ઊતરે છે અને આખા દેશમાં રેલવે કે ટ્રેકો મારફૂતે પહોંચે છે.

મુંબઈમાં વિજાનની સંશોધન કરતી સંસ્થા ‘ભાબા એટમિક રિસર્ચ સેન્ટર’ અને ‘તાતા ઈન્સ્ટટ્યુટ ઓફ ઇન્ડામેન્ટલ રિસર્ચ’ વિશ્વવિદ્યાત છે. મુંબઈનું ‘અપ્સરા આણુમથક’ દેશનું એક અગત્યનું વિજાનકેન્દ્ર છે.

મુંબઈનાં જેવાલાયક સ્થળોમાંથી બાળકોને સૌથી પ્રિય છે, ‘કમળા નહેં પાકડ’. આ જગ્યા મલખારહિલના ઝુલણિયા બાળના ઉપરના ભાગમાં આવેલી છે. આ બાળમાં બાળકોનું વહાલું ‘ખૂટધર’ છે. આ ખૂટધરનો આકાર ખૂટ જેવો છે, એની ઉપર પણ જરૂર શકાય છે, એની અંદર પણ જરૂર શકાય છે. આ બાળમાંથી અરણી સસુદ અને તેના ડિનારે આવેલી સોણામણી મુંબઈ નગરી, જણે વિમાનમાંથી જેતા હોઈએ એવી ભજથી જેઈ શકાય છે. આ ઉપરાંત મુંબઈમાં સહેલાંધથી જેઈ શકાય એવી જગ્યા મરીન ડાઇવ પર આવેલું ‘તારાપોરવાળા માછલીધર’, કોઠમાં આવેલી ‘જહાંગીર આઈ ગેલેરી’ અને દરિયા ડિનારે આવેલું ભારતનું પ્રવેશદ્વાર, એટલે કે ‘ગોઈટ વે એઓઝ ઈન્ડિયા’ જેવા જેવાં સ્થળો છે.

આ ઈભારતની સામે જ જગ્યાપ્રખ્યાત હોટેલ ‘તાજમહાલ’ આવેલી છે.

‘ગોઈટ વે એઓઝ ઈન્ડિયા’માંથી દરિયાઈ માર્ગે એલિફન્ટાની ગુરુદ્વારા પાસે પહોંચવા માટે નાનકડી મોટરઘોટ મળે છે. એકાદ કલાકમાં એલિફન્ટાના ટાપુએ આ યાત્રિક નાવડી પોતાના યાત્રિકોને પહોંચાડી હે છે. અંગ્રેજમાં એલિફન્ટ એટલે હાથી. આ એલિફન્ટાના ટાપુનો દેખાવ દૂરથી હાથી જેતા હોઈએ એવો લાગે છે, એટલે તો આ ટાપુએનું નામ એલિફન્ટા નહિ પડચું હોય ને? આ ગુરુદ્વારામાં ત્રિમૂર્તિ (ખર્મા, વિષણુ અને મહેશ)નું શિલ્પ જેનારને અચંદ્રા પમાડે તેવું છે.

મુંબઈની વસ્તીના ધણા લોકો વેપારધંધામાં અને જતજતની નોંધરી-આમાં રોકાયેલા છે. પરંતુ મુંબઈનો ખરો રંગ તો મુંબઈમાં ઊજવાતા મહારાષ્ટ્રના લોકોના જતજતના તહેવારોમાં પરખાય છે.

મહારાષ્ટ્રીય લોકોનો મુખ્ય તહેવાર ગણેશ ચતુર્થી છે. આ પ્રસંગે મહારાષ્ટ્રી પ્રજા રંગમાં આવી જય છે. સંગીત-નાટકના જલસા પણ જમે છે. ભજન-કૃત્તિનથી મરાಠી મહોદ્વા ગાળ ઊઠે છે. એ ઉત્સવમાં ભારત-ભરમાંથી આવેલા બીજ લોકો પણ ભાગ લે છે. ગણુપતિની ઘેરઘેર પૂજા થાય છે. આ દશ હિવસના તહેવારના અંતે, મૂર્તિને દરિયામાં પદ્ધરાવવા માટે નાનાંમોટાં સરધસ નીકળે છે. ‘ગણુપતિદાદા મોરિયા’ના સંધનાદથી શરીરો અને રસ્તાઓ ગાળ ઊઠે છે.

વળી ગોકુળઅષ્ટમીનો તહેવાર પણ મુંબઈગરાઓ હોંશથી ઊજવે છે. મહાનના બીજો માળે બાંધેલા ગોરસના મટકાને તોડવા ઐલાડીઓ, પિરા-મિડ બનાવીને ઉપર ને ઉપર ચેડે છે, અને મટકું ફોડે છે ત્યારે નીચે ઊંબેલી મેદની ઐલાડીઓને વધાવી કે છે. મુંબઈમાં પ્રેસ્ટી, પારસી, સિંધી અને શીખ લોકોના તહેવારો પણ ઉત્સાહથી ઊજવાય છે. મુંબઈમાં રહેનાર બધા લોકોમાં મુંબઈગરાપણું જેવા મળે છે. મુંબઈ-ગરા એટલે ઉદાર, મહેનતુ, સારું કમાનારા અને સારું ખરચી જણુનારા.

મુંબઈની વસ્તી વધારે ને વધારે વધતી જતી હોવાથી ‘બીજું મુંબઈ’ વસાવવાની યોજના આકાર લઈ રહી છે. આ પ્રકારની યોજનાથી શહેરની વસ્તી વહેંચાય અને મુંબઈરાંઓને રેલવે-ખસોમાં વેઠવી પડતી હાલાકી દૂર થાય. જનસમુદ્દાયની સહિયારી મિલકતો કે આનંદપ્રમોદનાં સ્થળો, જેવાં કે હોટેલ, સિનેમાધર, નાટયગૃહો, રમતનાં મેદાનો વર્ગેરે ઉપરનું દ્યાણ પણ દૂર થાય.

જે મુંબઈમાં વસ્તીનું દ્યાણ ઓછું થઈ જય તો ધીરે ધીરે મુંબઈ હુનિયાનાં આંખને ગમે એવાં રૂપાળાં શહેરોમાંનું એક બની જય !

આ વ્યક્તિ કોણ છે ?

સંગીતકાર છે ?

જાણીતા વિજ્ઞાની છે ?

રાજ્યપુરુષ છે ?

અભિનેતા છે ?

અમના વિષે વધુ જાણવું હોય તો પૃષ્ઠ ૭-૭૫ ૫૨ જુઓ.

સીલ અને વોલરસ

સીલ : જળચર કે ભૂયર ?

કોઈ વાર તમે સરકસમાં સીલના ખેલ જેથા હશે. એ સીલ એટલાંટિક સમુદ્રનું જળચર છે. બ્રિટિશ ટાપુઓના કિનારા નજીક પણ તે જેવા મળે છે. સીલ રહે છે તો દરિયામાં, પણ દરિયા કિનારે પણ લાગ્યા વખત એ ગાળે છે દરિયા કિનારે આવીને સીલ બચ્યાં મૂકે છે. નાનામાં નાનો સીલ ૨.૫ મીટરની હોય છે. એક નરની આસપાસ ધણી માદા સીલ ધૂમતી ઝરતી હોય છે. માદા ખારાડ મેળવવા દરિયામાં જતી હોય છે. અવારનવાર બચ્યાં પાસે આવી જય છે. એમ કરતાં બચ્યાં મોટાં થવા માંડે છે એટલે એ પણ સમુદ્રમાં જતાં રહે છે.

વોલરસ અને સીલ :

વોલરસ એ પણ સીલના પ્રકારનું પ્રાણી છે. આ પ્રાણી ઉત્તર ધ્રુવ પ્રદેશની અતિશય ડંડીમાં રહે છે. સીલ કરતાં વોલરસ જુહું એ રીતે પડે છે કે એને મોંના આગળના ભાગે એ મોટા દાંત હોય છે. સમુદ્રના તળિયેથી માછલીનો શિકાર મેળવવામાં આ દાંતનો ઉપયોગ તે કરે છે. વળી દુઃખન સાથેના યુદ્ધમાં પણ એને આ દાંત ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

આમ તો તેના દેખીતા ત્રણું પ્રકાર જણાય : કાનવાળી સીલ, કાન વગરની સીલ અને વોલરસ. પણ બધી જ સીલને કાન હોય છે એને એ સરસ રીતે સાંબળી શકે છે તેથી કાનવાળી અને કાન-વગરની સીલ એવું વર્ગીકરણ આપું છે. સીલ અને વોલરસ એ એ જ પ્રકાર ગણાય.

જળચરને ક્રેણવવાં સુશકેલ છે પરંતુ સરકસોવાળા સીલને ક્રેણવતા હોય છે. સીલ પાસે બુદ્ધિ માળી લે તેવા ખેલ તેઓ કરાવી શકે છે. સીલ કર્યા પ્રમાણે હલનચલન કરી શકે છે.

સીલનું રક્ષણ કરવા કાયદા :

માનવી લોભનો માર્યો કુદરતે દીઘેલ ધણી સંપત્તિનો નાશ કરે છે. સીલ જેવાં પ્રાણીઓ પણ એનો લોગ થઈ પડે છે. સીલનું ચામડું વાપરવા માટે છેલ્લાં સો વરસથી માનવીએ સીલનું નિકંદ્ન કાઢવા માંડયું છે. એટલે સીલના રક્ષણ માટે કાયદાએ કરવામાં આવ્યા છે.

ગરુડ

પંખીઓનો રાજ એટલે ગરુડ. જુદા જુદા દેશોમાં ગરુડનો મહિમા જુદો જુદો હોય છે. આપણે ત્યાં ભગવાન વિષણુનું એ વાહન છે. અમેરિકાના રાજચિહનમાં ગરુડ છે.

આપણા દેશમાં ગરુડ પંખી સમડીના કદનું હોય છે. ગરુડ એ શિકારી પંખી છે. આપણા પ્રદેશમાં એને 'ધોળવો' પણ કહે છે કેમ કે એનો રંગ સર્કેદ પડતો ભૂખરો રંગ હોય છે. વળી કેટલાંક બદામી રંગનાં ગરુડ પણ હોય છે.

ધોળવાની પૂંછડી લાંખી હોય છે. એ જ્યારે જાડે છે ત્યારે પૂંછડીનો આકાર છેડે ગોળાશ પડતો થાય છે. પૂંછડીની આ ગોળાઈ પરથી ગરુડ આળખાય છે. વળી એના પગ પર છેક આંગળાં સુધી રુવાંટી હોય છે.

ગરુડ જીંચી જગા જેઈ ત્યાં વાસેા કરવાનું. એ જીંચા જાડની જીંચા છગોલો હોય કે જીંચા ખડકની ધાર હોય. પોતાનો શિકાર શોધવા એ ગગનમાં જીંચે જીંચે જાડે છે. નાના નાના છવોથી માંડને ભરધાં, સસલાં, લોંકડી જેવાં પ્રાણીઓનો શિકાર તે કરે છે. વળી બીજાં શિકારી પંખી-ઓએ કરેલા શિકારમાં પણ એ ભાગ પડાવે છે. ચ્યપળ નજ્ર, ચોક્કસ ઝડપ, તીક્ષ્ણ ચાંચ, અને તીણું નહોરવાળું આ પંખી પંખીઓનો રાજ ગણ્યાય છે.

નર કરતાં માદા જરા મોટી હોય છે. માદાને ખુશ કરવા નર આકાશમાં જીડતાં જીડતાં જતજતની ગુલાટો ખાય છે. ડાળખાં, ધાસ અને સુવાળા પદાર્થી ભેગા કરીને એ માળો બાંધે છે. નવેમ્બરથી એપ્રિલ સુધીમાં એ માળા કરે છે, રતાશ પડતી બદામી ટપકીવાળાં ત્રણેક સર્કેદાં માદા મૂકે છે અને સેવે છે. નરમાદા બન્ને મળી બરચાને છુછેરે છે.

તમે સીમમાં જાઓ, વનવગડે જાઓ ત્યારે ગરુડને શોધને ન આળખજો.

સામે આપ્યું છે એવું ચિત્ર તમારી નોટમાં હોરો.

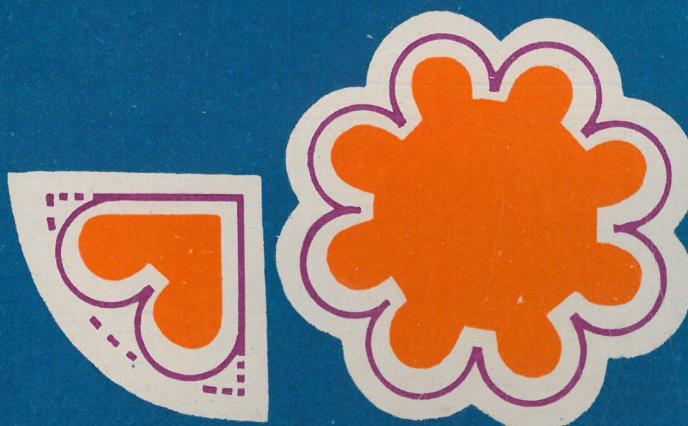
કાગળમાંથી ફૂલ બનાવીએ

નીલ ગગન, લીલાંધમ જાડ, રંગઘરંગી ફૂલ.... આપણી આસપાસની દુનિયા કેટલી સુંદર છે ! કુદરતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં રૂપાળું રૂપાળું ! એ કુદરતનું જેઈ જેઈ ને આપણને એવું રૂપાળું રૂપાળું કરવાનું મન થાય છે ! ચાલો, રંગઘરંગી કાગળમાંથી રંગઘરંગી ફૂલો બનાવીએ.

કાગળનાં ફૂલ બનાવવાં હોય તો કુદરતમાં ભીલી ભોડેલાં ભાતભાતનાં ફૂલોને બરામર નીરખવાં જેઈએ. એમનો આકાર, એમનો રંગ, એમનું કદ..... વળી ડાળી પર એ કેવી રીતે બ્રહ્મલાં હોય છે તે પણ જેને. ફૂલ એના વજ પર કેવું ગોઠવાયેલું હોય છે તે પણ જેને. ધણું ફૂલની પાંખડીએ ગોળ ગોળ ગોઠવાયેલી હોય છે, તો ધણુંની પટ્ટકોણ આકારે પણ ગોઠવાયેલી હોય છે, તો વળી એવા જ ભીજ આકારોમાં ગોઠવાયેલાં ફૂલ હોય છે. રંગો તો જેઈ લો જેમને જેવા હોય !

પતંગના કાગળો લો. કરચલીવાળા કેપ પેપર આવે છે તે વળી વધારે સારા. લીલા રંગના કાગળ પણ સાથે રાખજે. ફૂલની ડાળખીએ. પણ બનાવવી પડશે ને ? પછી લો તારના ટુકડા, શુંદર, સારી કાતર, ચપ્પુ, પતરી.... કાગળના $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ સે.મી.ના ટુકડા લેજે. પછી મધ્યમાંથી કાગળની ગડી વાળો. પછી ફૂલપાંદીના ધારે તે કાપો. વચ્ચે પાડો કાળું. એક ઉપર એક એમ ગોઠવતા જાઓ. પાંદીઓને ખુલ્લી કરીને ફૂલના આકારમાં ગોઠવો. પછી બનાવો ફૂલની ડાંખળી. તારના ટુકડા છે ને તમારી પાસે ? ડાંખળી બનાવવા લીલો કાગળ વાપરજે. તાર પર એ કાગળ શુંદરથી ચોંટાડો. ફૂલમાં પાડેલા પેલા કાણુંમાં આ ડાંખળી સેરવી હો.

હવે એનું વજ બનાવો. સામે ચિત્રમાં બતાવ્યું છે તે પ્રમાણે ગોઠવીને ફૂલ બનાવો. કેપ કાગળનાં ફૂલો સારાં બને. પણ સાહો પતંગનો કાગળ હોય તો દીવાસળી પર ગોળ વીંટી ઉપર નીચેથી એને દબાવો એટલે કરચલીએ. પડી જશે, પછી એમાંથી ફૂલ બનાવો. પછી એ ફૂલોનું પ્રદર્શિન ભરો, ને બધાને તે જેવા નોંતરો.

કીટક વિશે થોડું કે જાણવા જેવું

કીટકોની દુનિયા પણ ધણી અન્યથા છે. અહીં કીટકો વિશે થોડી વાત કરીએ. તમે જાણો છો કીટકને કેટલા પગ હોય છે? છ. અના પાછલા પગ સામાન્ય રીતે મજબૂત હોય છે. આગલા એ પગનો ઉપયોગ તે ખારાક પકડવામાં કરે છે. અના પગ પર જે રુવાંટી હોય છે તે ફૂલની પરાગરજને એક ફૂલથી ભીજ ફૂલ પર લઈ જવાનું કામ કરે છે, અને બિચારું કીટક તો એ જણતુંય ન હોય! ઇલીકરણની કિયા અના દ્વારા થઈ શકે છે.

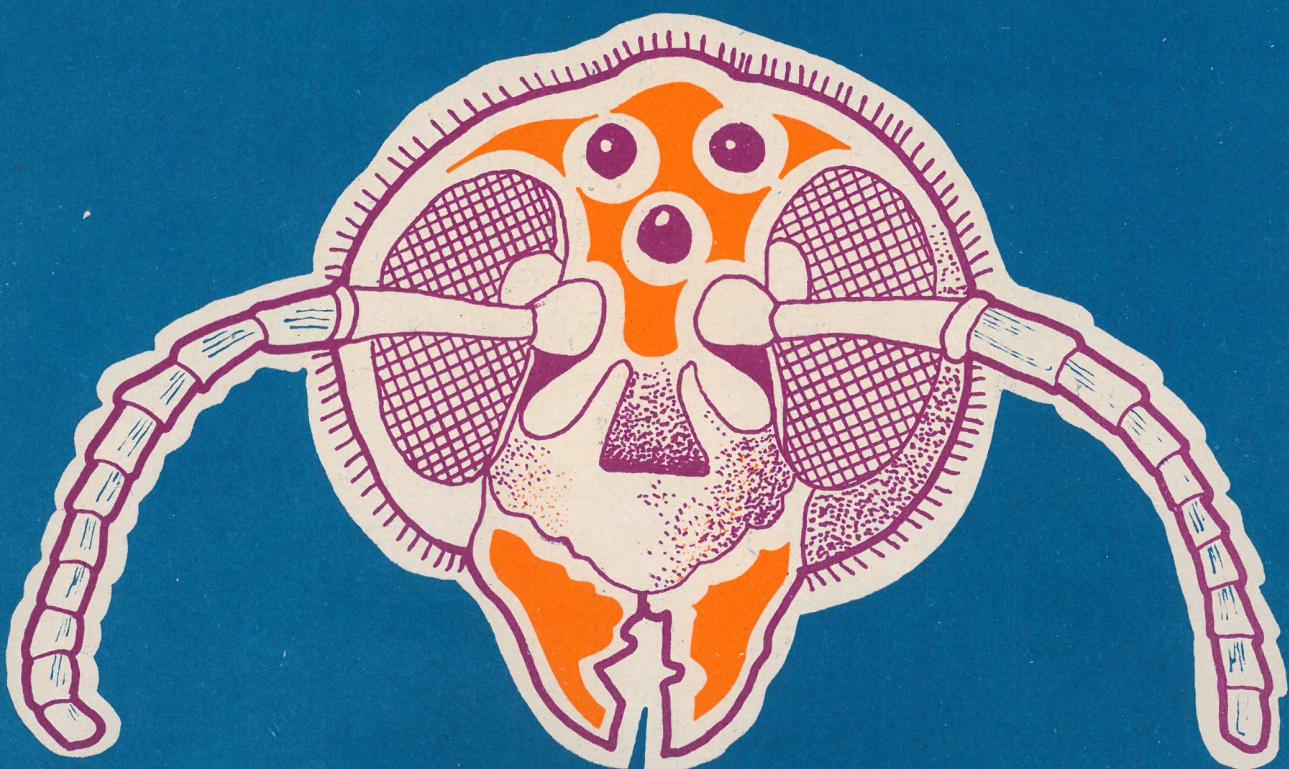
જુદા જુદા કીટકોના પગની ખાસિયત વળી જુદી જુદી હોય છે. તીડ અના પાછલા મજબૂત પગ વડે કેવા ફૂદકા મારી શકે છે! ધણ્ણા શિકારીકીટકોના આગલા પગ સાથે ધારવાળા ભાગ જેડાયેલા હોય છે. કેટલાક કીટકો પાણીમાં તરતા જેવા મળે છે. આ કીટકોના આગલા ને પાછલા પગ નાવડીનાં હલેસાં જેવું કામ કરે છે.

આટલું કરો:

શક્તિશાળી વિપુલજર્ષિક કાચથી થોડા કીટકોના પગનું અને ભીજ અવયવોનું નિરીક્ષણ કરો. સામે આપેલા કીટકના શરીરના અડધા ભાગ સાથે તમારા કરેલા ચિત્રનો અડધો ભાગ સરખાવો.

કીટકોની આંખાનો પ્રકાર સાવ જુદો છે. માણુસ, ગાય, હાથી, બઠરી જેવાં પ્રાણીઓને એ સાહી આંખા હોય છે. કેટલાક કીટકોને સંયુક્ત આંખ હોય છે. માથાની એ બાજુએ એક એક સંયુક્ત આંખ આવેલી હોય છે. આકાશમાં પણ તે પોતાનો રસ્તો શોધી લે છે. દૂરદૂર મધ્ય લેગું કરવા ગયેલી મધ્યમાખીઓ પોતાના મધ્યપૂડામાં બરાબર પાછી આવી શકે છે.

કીટકના મોઢા આગળ મૂઢ જેવું હોય છે. એ અની સ્પર્શશૂંગિકા છે. અના વડે એ સ્પર્શ કરીને પેદાયેને પારએ છે. અંગ્રેજમાં અને ઓન્ટેના કહે છે. ધણ્ણા કીટકો આ જ અવયવને નાક તરીકે કે કાન તરીકે પણ વાપરતા હોય છે.

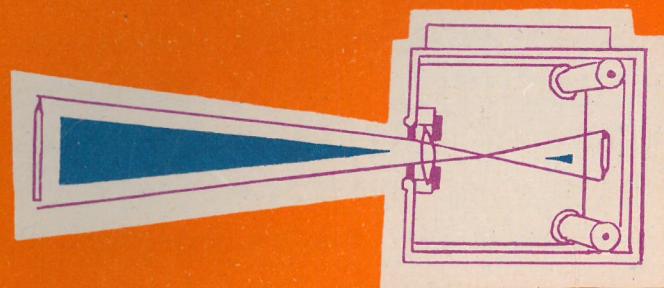
આંખ

વિચારો જેઈએ, આંખ ન હોય તો ? મને તો ન ગમે; તમને ગમે ખડું ? આંખ ન હોય તો આપણું આખું વિશ્વ ઘોવાઈ જય ! નાનીશી આંખ જગતનાં કેટલાં બધાં વિસ્તર્યો લઈ આવે છે ! એની રચના અદ્ભુત છે. કુમેરાની રચના આંખની રચનાને મળતી છે. અહીં સામે આકૃતિ આપી છે તેનો બરાબર અભ્યાસ કરશો તો આ વાત સમજાઈ જશો.

એક પ્રયોગ કરવા જેવો છે. એચાર હોસ્તો ભેગા થાઓ. એમાંથી કોઈ એકની આંખની કીકીનું નિરીક્ષણું કરો ન એનું કદ ધ્યાનમાં રાખો. પછી એને બિલકુલ અંધારા ઓરડામાં થોડી વાર બેસાડો. પછી એકાએક બારીબારણું ઘાલી નાઓ. ને એ હોસ્તની આંખની કીકીનું ફરીથી નિરીક્ષણું કરો. કીકીનું કદ નાનું થાય છે કે મોટું ?

કીકીની આખુખુજુ રંગન ગોળ ભાગ હોય છે. તેને પરિતારિકા કે તારામંડલ કહે છે. કોઈક આંખમાં એ ભાગ કાળો હોય છે તો કોઈકમાં તે માંજરો કે ભૂખરો હોય છે. એ ભાગના સ્નાયુઓ કીકીને નાની કે મોટી કરે છે. આંખની અંદર કુમેરામાં હોય છે તેવા લેન્સ જેવા ભાગ હોય છે. એ ભાગ બહારના દર્શને આંખના પડ્દા પર લાવે છે. જે એ બરાબર ન હોય તો આપણું બહારના દર્શયો બરાબર જેઈ શકતા નથી. તમે આંખના ડોક્ટરના ફવાખાને આંખના નંબર સમજવા માટેનો ચાર્ટ જેયો હશે. એ ચાર્ટ તથા બીજાં ધણ્ણાં અધતન સાધનોની મહદ્વી ડોક્ટર આંખની તમારી સુશકેલી દૂર કરે છે, નવા દગ્ધાચ કરી આપે છે. એ દગ્ધાચ શું હશે, કહો જેઈએ. એ જ તો આપણાં ચર્ચમાં !! આંખની કાળજી કેવી રીતે કરશો ?

☆ ઝોતરાં કે સૂક્ષ્મ જીવડાં જેવા પદ્ધાર્યો આંખમાં ન જય તે માટે કાળજી રાખવી. આંખમાં કાંઈ પડ્યું હોય તો આંખો ચોળશો નહિ; આંખના જ પાણીથી એ કથરો ધોવાઈ જવા હો. એમ છતાં કથરો ન નીકળે તો ડોક્ટર પાસે જાઓ. સૂર્ય તરફ કહી ન જુઓ. વધારે પડતા પ્રકાશ તરફ લાંખો. વખત જેશો નહિ. પૂરતા પ્રકાશવાળી જગ્ગા જેઈ વાંચવાલખવા ઘસ્તો. ચર્ચમાં હોય તો દર વર્ષે ડોક્ટર પાસે જઈ નંબર ચેક કરાવી લો.

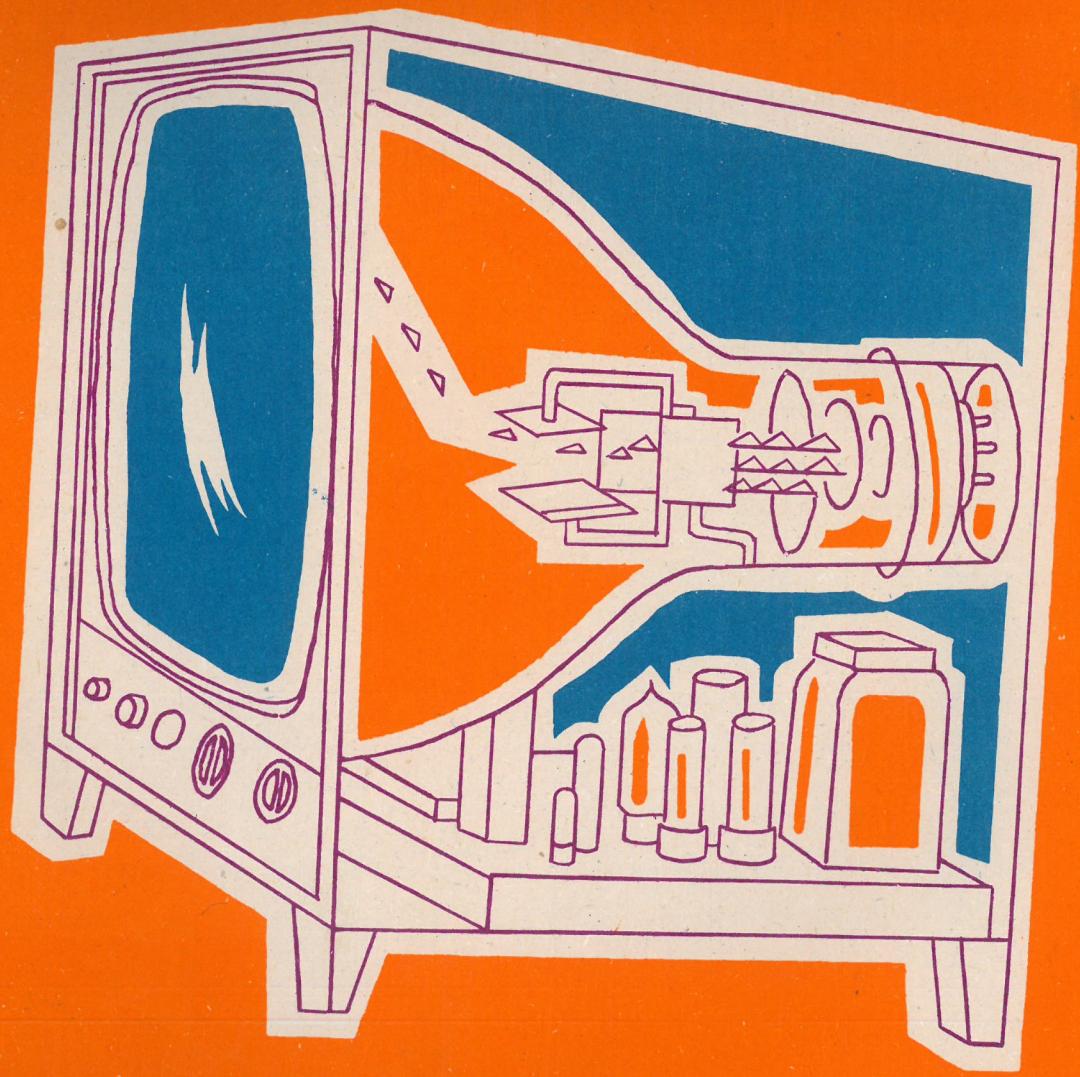

ટી. વી.

આપણા દેશમાં કેટલાંક શહેરોમાં અને કેટલાંક ગામડાંમાં ટેલિવિઝન આવી ગયું છે. રેડિયોમાં વિના તારે અવાજમાંથી રૂપાંતરિત થયેલા વિદ્યુત તરંગો પકડાય છે અને વળી પાછું એનું અવાજમાં રૂપાંતર થાય છે. એવી રીતે ટેલિવિઝનના ખાસ કેમેરા વડે અડપેલું ચિત્ર વિદ્યુતતરંગોમાં ફેરવાય છે, એની સાથે સાથે અવાજ પણ વિદ્યુતતરંગોમાં ફેરવાય છે. પછી ટેલિવિઝનની પેટીમાંનાં ખાસ ધર્તો દ્વારા આ વિદ્યુતતરંગો પાછા ચિત્રમાં અને અવાજમાં ફેરવાય છે.

ટી. વી.ની પેટીમાં વિદ્યુતતરંગાને અવાજમાં ફેરવવા માટે રેડિયો જેવી વ્યવસ્થા હોય છે, અને વિદ્યુતતરંગાને ચિત્રમાં ફેરવવા માટે ચિત્ર પાડવાના પડદાવાળી ટયુબ અને પડદા ઉપર ઇલેક્ટ્રોન ફેંકનાર ઇલેક્ટ્રોન ગન હોય છે. કેમેરાએ અડપેલા ચિત્રનું વિદ્યુતતરંગોમાં રૂપાંતર થઈ ટી.વી. સ્ટેશનના ટાવર ઉપરથી તેનું પ્રસારણ થાય છે. જ્યારે આ તરંગો ટેલિવિઝનની પેટીમાં પડદાવાળી ટયુબના પડદા પર પડે છે ત્યારે ઇલેક્ટ્રોન ગન દ્વારા ઇલેક્ટ્રોન અડપથી પેલા પડદા ઉપર પડે છે. આ પડદા ઉપર જિંક સલ્ફાઇટ નામના પદાર્થનાં અસંખ્ય ટપકાં પાસે પાસે હોય છે. જેટલા પ્રમાણમાં આ ટપકાં ઉપર ઇલેક્ટ્રોન ફેંકાય એટલા પ્રમાણમાં આ પદાર્થ પ્રકાશિત થાય છે. દરેક ટપકા ઉપર મૂળ ચિત્ર પ્રમાણે ઓછાવતો પ્રકાશ પડે છે અને તેથી મૂળ ચિત્રના ભાગ ઉપર જ્યાં પ્રકાશ હોય છે ત્યાં ટી. વી.ના પડદા ઉપર પ્રકાશ ફેખાય છે.

આપણા દેશમાં સુંખાઈ, હિલ્ડી, કલક્તા, અમૃતસર, મદ્રાસ જેવાં સ્થળોએ સ્થાનિક ટેલિવિઝન સ્ટુડિયો છે. આ ટેલિવિઝન ઉપર શૈક્ષણિક તેમજ મનોરંજન કાર્યક્રમો અપાય છે. અમદાવાહમાં પ્રાણોગિક ધોરણે સેક્સ-સાઈટ નામની સરકારી ટેલિવિઝન સંસ્થા છે. આ સંસ્થાના કાર્યક્રમો ઉપયુક્ત દ્વારા ભારતમાં આવેલાં રાજસ્થાન, બિહાર, ઓરિસ્સા, મધ્યપ્રદેશ અને ગુજરાતનાં ગામડાંમાં પહોંચાડવામાં આવે છે. આ કાર્યક્રમોનું એક ટેલિવિઝન સ્ટેશન પીજમાં છે.

પગની નીચે શું?

પગની નીચે શું? તો ધણા કહેશો, પગરખાં. ના, ખરેખર તો પગની નીચે ધરતી છે એમ કહેવાય.

પૃથ્વી ઉપર આપણે ગમે ત્યાં હોઈએ પણ ધરતીના પેટાળમાં ખડક જ હોવાના. કોઈક જગાએ જમીનના ખૂબ જડા પડ નીચે ખડક મળી આવે છે તો વળી કોઈક જગાએ ખડક ઉપર માટીનું પાતળું પડ હોય છે. ખડક ઉપરનું માટીનું પડ તો પૃથ્વીની શરૂઆતના સમયમાં તૂઠતા જતા ખડકોના ભૂકાનું બનેલું છે. સમય વીતતો ગયો. તેમ તેમ એમાં વનરૂપતિ તેમજ બીજ જીવંત પદાર્થોનો વિકાસ થયો, અને એ પણ મૃત થતાં માટીમાં ભળી જઈ ને માટી જ બની ગયા!

જેમ ખડકમાંથી માટી બને છે તેમ માટી ને રેતીના ધણા થરો. જમી જય ત્યારે દ્વારાને લીધે પોચા રેત-પથથરનું રૂપ ધારણ કરે છે.

વળી સાવ ઝીણું માટીના પણ આમ ખડકો બને છે તેને શેઠલખડકો કહે છે, તો કેંગ્લોમરેટ ખડકો નાનકડી ખડકપથરીઓમાંથી થાય છે. આ બધા ખડકો પાણીની મહદ્વથી બને છે. ચોમાસામાં નહીનાં પૂર આવે છે ત્યારે પાણી અત્યંત ડહેણું ને મેલું હેખાય છે. કારણ કે તેમાં માટી, રેતી, કાંકડરા વગેરે પણ એંચાઈ આવતાં હોય છે. એ નહી જયારે કોઈ સમુદ્રને કે સરોવરને જઈ મળે છે ત્યારે રેતી, કાંકડરા ધીમે ધીમે તળિયે જઈ ષસે છે. કરોડો વર્ષની આવી પ્રક્રિયાથી એ બધું ખડકનું રૂપ લે છે.

ધરતીમાં જિથલપાથલ તો થયાં જ કરે છે. આ ખડકો પરથી પાણી આવી જિથલપાથલમાં ખસી જતાં ખડકો બહાર હેખાય છે. આવા બધા ફરફારો થતાં વર્ષોનાં વર્ષો લાગે છે.

વનરૂપતિ જેવા જીવંત પદાર્થોમાંથી બનેલા ખડકોનો સરસ નમૂનો આપણો પથથરિયા કોલસો છે. મહાકાય વૃક્ષો એકાઈ ધરતીકંપમાં દ્વારા જય ને વર્ષો પછી દ્વારા ગયેલાં એ વૃક્ષો કોલસાનું રૂપ પછો છે. જેમ પાણીની મહદ્વથી જળકૃત ખડકો બને છે તેમ પૃથ્વીના પેટાળમાં રહેલાં પુષ્કળ ગરમીથી અગ્રિકૃત ખડકો બને છે. એનાઈ અને એસાદ નામે એળખાતા ખડકો અગ્રિકૃત ખડકો છે.

પેટ્રોલિયમ

‘ધરતીના પેટાળનો પેટ્રોલિયમનો ભંડાર હવે સો વર્ષથી વધારે નહિ ચાલે.’..... ‘વિજ્ઞાનીઓ નવા બળતણું શોધમાં લાગી ગયા છે.’.....

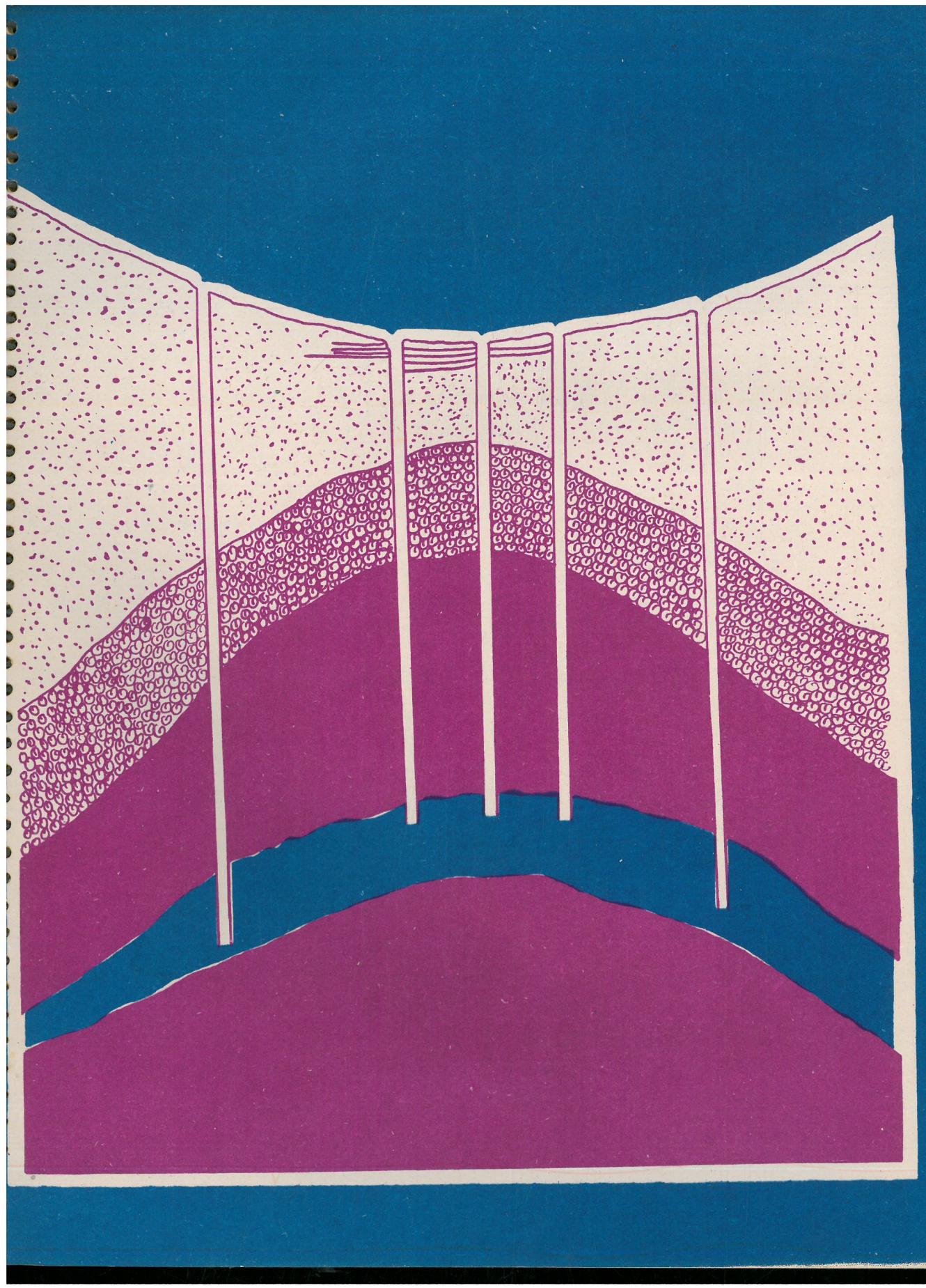
‘સૂર્યના પ્રકાશમાંથી શક્તિ મેળવવા વિજ્ઞાનીઓ પ્રયોગો કરી રહ્યા છે.’....

આવા ધણા સમાચારો આજકાલ તમે છાપાંમાં વાંચતા હશો. લોકો ખરેખર ચિંતામાં પડી ગયા છે. પણ આ પેટ્રોલિયમ ખૂટે ત્યારે ભલે ખૂટે, પણ ભલા, એમ તો કહો કે એ આવ્યું કયાંથી ?

કેટલાક વિજ્ઞાનીઓ એમ માને છે કે ધણાં ધણાં વર્ષો પહેલાં પૃથ્વી જ્યારે સર્જાતી જતી હતી ત્યારે પાણીવાળા વિશાળ ભાગોમાં સજ્જવો ધણાં હતાં. આ સજ્જવો એટલે કે જીવડાં, માછલાં જૈવાં પ્રાણીઓ પાણીને તળિયે જર્દ ને લાયો વરસ સુધી બેઠાં હશો. એમનાં શરીરમાં રહેલા ચીકાશવાળા પદાર્થો તે આ પેટ્રોલિયમનું મૂળ. પૃથ્વીના પેટાળમાં અત્યંત ગરમ પ્રવાહીની ઊથલપાથલને લીધે પેદો તળિયાવાળો ભાગ દ્વારા હશો, ને પેલા સજ્જવો પણ દ્વારા હશો. પેદો ચીકાશવાળો પદાર્થ પૃથ્વીના ખડકાળ ભાગોનાં પોલાણુમાં ભેગો થયો હશો.

ધરતીમાં જ્યારે શારડા મૂકવામાં આવે છે ત્યારે એ શારડાની મહદ્દી અંદરના ખડકોના નમૂના મેળવે છે. આ નમૂનાઓની રાસાયણિક તપાસ કરવામાં આવે છે. એ તપાસથી એ ભાગમાં પેટ્રોલિયમ છે કે નહિ તે જાણી શકાય છે. ગુજરાતમાં અંકલેક્શર એને કલેલનાં તેલક્ષેત્રોમાં તેમ જ આસામમાં ગૌહંતીના વિસ્તારોમાં આવા શારડા કામ કરે છે ને પેટ્રોલિયમની ભાળ મેળવે છે. આ પેટ્રોલિયમ એના મૂળ સ્વરૂપમાં તો રગડા જ હોય છે. વળી જ્યારે શારડામ થાય છે ત્યારે શાર તેલને પહોંચતાં દ્વારાણું દ્વારાણું અચાનક કુવારો ફૂટે છે. કુવારો ફૂટતાં જ શારડા ઉપર કામ કરનારા કારીગરો એના ઉપર યોગ્ય ઢાંકણું લગાવી હે છે, ને કુવારાને કાણુમાં લે છે.

આ જમીનમાંના રગડાને રિઝાઈનરીમાં અત્યંત ગરમી આપી શુદ્ધ કરવામાં આવે છે. ગરમીને કારણે આ રગડાનો ખૂબ તેજ ભાગ છૂટો પડે છે તે પેટ્રોલિયમ. વળી એમાંથી કેરોસીન, યંત્રોમાં આંજવાનું તેલ, મીણ, ડામર આહિ મેળવાય છે.

લોકશાહી

શુ
ણ?

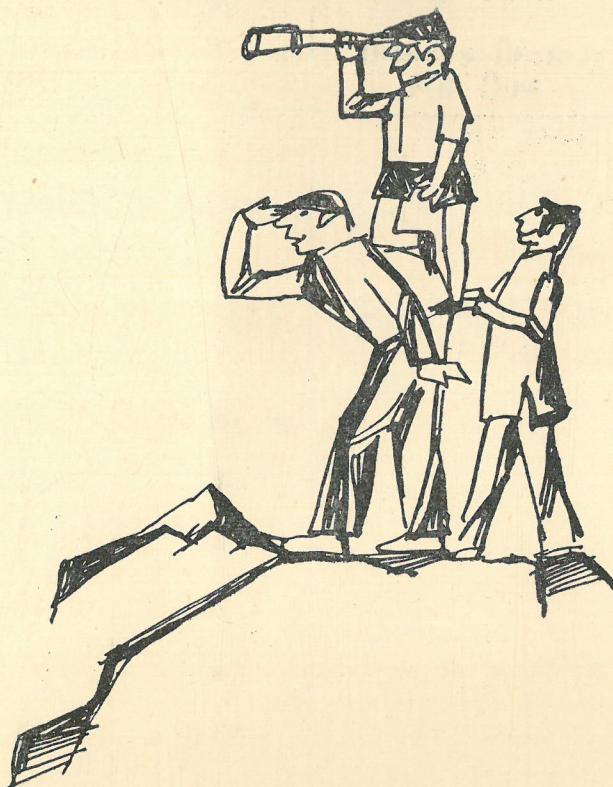

કેટલે ઊંચે

જિલ્લા રહેલ તો

કેટલું દૂર

નોઈ શકાય ?

માણુસોને દૂર દૂર જેવાની ધર્છા હજરો વર્ષોથી થયેલી હતી. દૂર જેવા માટે સૌથી સહેલો રસ્તો ઊંચી જગ્યાએ ચઢીને જેવાનો છે. તેથી અસલનાં શહેરોની ચારે બાજુ કોટ ઉપર ઊંચા મિનારા ચણુવામાં આવતા.

ગામડાંના અને જંગલમાં વસતા લોકો દુરમનોને દૂરથી આવતા જેવા માટે ઊંચા ઝાડ ઉપર માંચડા ખાંધતા હતા.

આ પ્રશ્નને પાછળ બતાવેલા કોઠા ઉપરથી ઊકેલી શકો છે ?

ડોંચાઈ મીટર કૂદના મીટર અનાવી આહી લણો	કૂદ ડોંચાઈ	કુરથી જોવાતું આત્મ માઈલ	દૂસથી જોવાતું આત્મ કિસે મીટર માઇલના કિ. મીટર અનાવી આહી લણો
	1	1 1/4	
	2	1 3/4	
	3	2 1/4	
	4	2 2/3	
	5	3	
	6	3 1/4	
	7	3 1/2	
	8	3 5/8	
	9	4	
	10	4 1/4	
	12	4 1/2	
	14	5	
	16	5 1/4	
	18	5 1/2	
	20	6	
	24	6 1/2	
	30	7 1/4	

ઠાકોર તુમાખીસિંગ

તુમાખીસિંગ ઠાકોરની આ વાત છે.

ઠાકોર જેવા જેવા.. હાથપગ દોરડી, પુળા જેવડી મૂછેં ને કપાસિયા જેવડી આંખેં. પાછા પહેરે જરિયાન જમા ને કસખી વાધા. માથે છેગા-વાળો કસખી ઝાંટો ને બેટે બાંધે તલવારનું ખાખું.

ઠાકોરમાં અજ્જલનો છાંટોય ન ભણે.

ઘાડાગાડીમાં ઘેસીને મૂછે તાવ હેતા ગામમાં ઝરવા નીકળે.

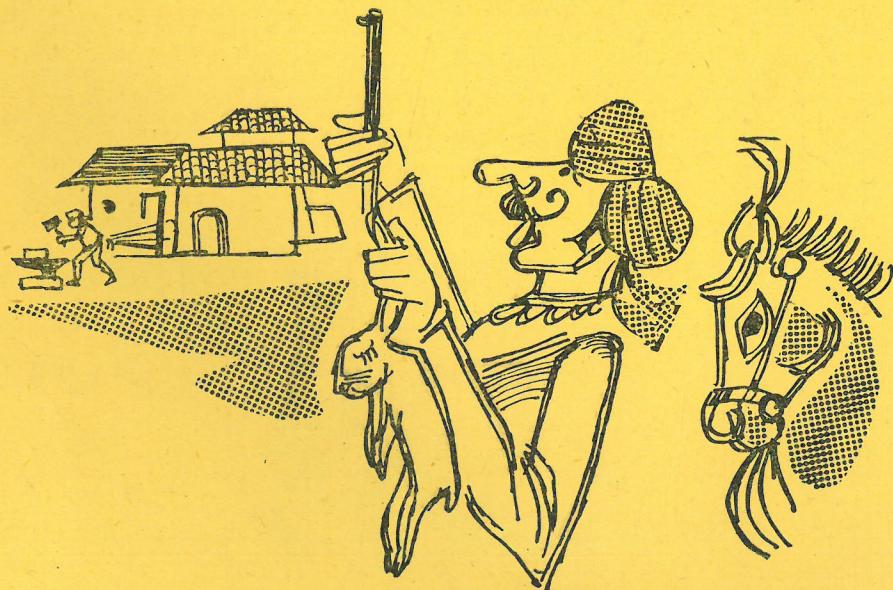
એક દિવસની વાત.

ઠાકોર શિકાર કરવા નીકળ્યા. નાની બંદૂકડી ને નાનો શિકાર, પણ વાતો મોટી મોટી.

મારી મારીને ઠાકોરે હોકો માર્યો.

મારી મારીને ઠાકોરે તેતર માર્યું.

મારી મારીને ઠાકોરે સસલું માર્યું.

ઠાકોર બ્દાશ મારતા ઘોડાગાડીમાં ગામ વર્ચ્યેથી નીકુછથા. ‘અલા ગાડીવાન, ગાડી દોડાવ. આવો મોટો શિકાર તો અમે જ કરીએ. છે બીજાની જિગર ??’

ગાડીવાને તો ફૂમતાવાળી ચાખુંક બેરથી ફૂટકારી ને ઘોડા તો પવન-વેગે જય સડેડાટ.

રસ્તામાં ગાડીના પૈડા સાથે મોટો પથરો ભટકાયો, પથરો ભટકાયો. ને પૈડું તૂટ્યું. પૈડું તૂટ્યું ને ગાડી અટકી. ગાડી અટકી ને ઠાકોર ધૂવાંપૂવાં.

હવે શું થાય ?

લુહારની કોઢે પૈડું સસું કરાયું.

‘શું કેશો ?’ ઠાકોરે કહ્યું.

‘પાંચ રૂપિયા.’ લુહાર બ્યાલ્યો.

ઠાકોરે પાંચ રૂપિયા તો ગણી આપ્યા. પણ મનમાં વિચાર કર્યો, ‘માણું, આ લુહારે લોખંડની એ નાની પટીએ મારીને રૂપિયા પાંચ પડાવી લીધા. આવું તો આપણુનેય આવડે. આપણે પણ આવો ધંધો કરીએ.’

ઠકોરે તો બીજે જ દહાડે પેલા લુહારની કોઢની સામેજ નવી કોઢ શરૂ કરી હીધી.

પોતાને ઓછીજ મજૂરી કરવી હતી? એમણે તો પેલા ગાડીવાનને લુહારની જગ્યાએ રોકી લીધો.

કોઢ ઉપર પાટિયું લટકાવ્યું, ‘અહીં અડધા દરે કામ કરી આપવામાં આવે છે.’

પેલા જૂના લુહારે આ જેયું. એની કમાણી તૂટી. પણ એ શું કરે? એ ઓછો જ કંઈ ગામના ઠકોરની સામે થઈ શકે? એ સમસમીને ઘસી રહ્યો.

એનો જૂનો સાગરીત એક કણુભી કોઢ ઉપર આવ્યો. એણે ઠકોરની નવી ઊધડેલી કોઢ બેઈ ને એને લાગી આવ્યું. ઠકોરને પાઠ ભણ્ણાવવા એ આ નવી કોઢ ઉપર આવ્યો ને કહ્યું, ‘મારી પાસે આ એ નાની લોખંડની પાસ છે. એ એને જેડીને એક મોટી પાસ બનાવી હો.’

ઠકોરને શું સૂઝયું કે નોકરીએ રહેલા ગાડીવાને ગરમ કરેલી પાસને ટીપ્યે જ રાખી, ટીપ્યે જ રાખી. કણુભી તો જેયા જ કરે.

ઠકોરે ટીપી ટીપીને પાસ પાતળી કરી નાખી. કણુભીની પાસ બગડી ગઈ. કણુભી ખરો ચિડાયો.

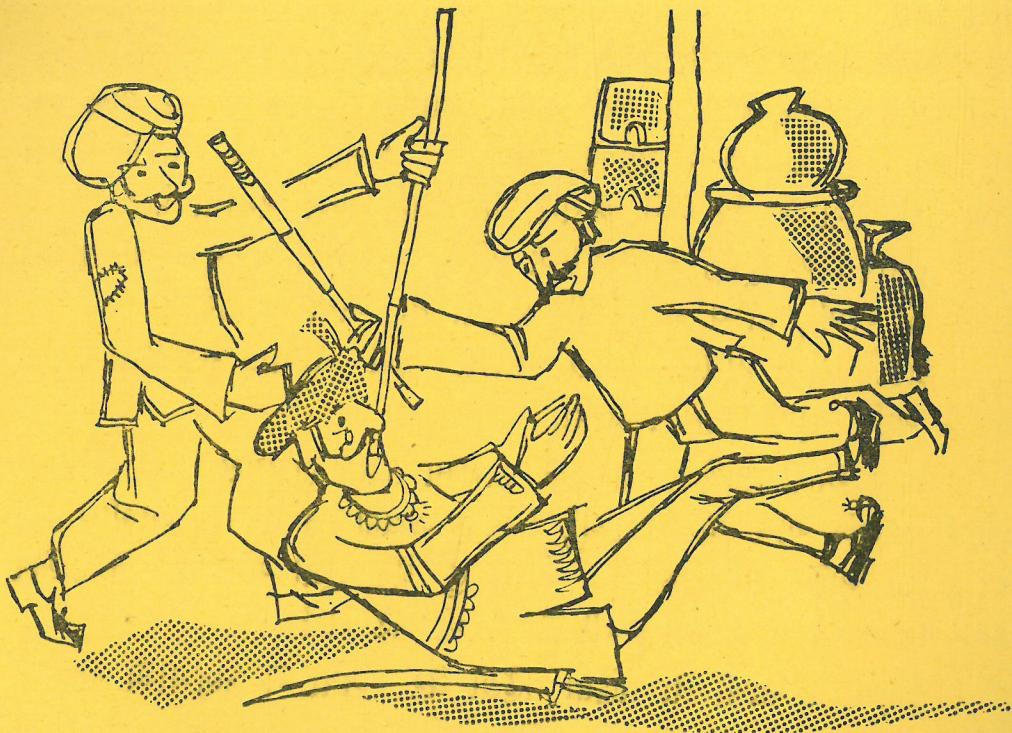
એણે એની સાથેના માણસને કાનમાં કંઈક ગુસપુસ કહી ને પછી ઠકોર સાંભળે એમ મોટેથી કહ્યું, ‘એલા જલહી જ ધેર ને ભાલીને કહે જે ઠકોર માટે શીરે બનાવે. પૈસા હું ધેર ભૂલી ગયો છું તે ઠકોર લેવા ધેર આવે તે મહેમાનગતી તો કરવી પડે ને!’

કણુભીનો સાથી તો વહેલો વહેલો ધેર ગયો ને કણુભીએ ભણ્ણાવી મૂકેલું એમ ચાર અલમસ્ત પહેલવાનોને ધરની અંદરના ઓરડામાં સંતાડી રાખ્યા.

શીરાની લાલચે ઠકોર કણુભીના ધેર ગયા. સાથે પેલા નોકર ગાડીવાનને પણ લીધો. એને કાનમાં કીધેલું, ‘મને કંઈ પૈસા ગણુતાં નથી આવડતા એટલે તારી એ માટે જરૂર પડશે. અમે ધરમાં જઈ મોટેથી ઘૂમ મારીએ ‘એ હવે બસ; હવે બરાબર’ એટલે તું તારે અંદર આવજે

ને કહેને, ‘પણ મારા મહેનતાણાનું શું?’ ને આપણે ઘેવડા પૈસા પડાવીશું.’’

પણ અહીં તો ઠાકોર ધરમાં દાખલ થયા ને અંદર જાંડા ઓરડામાં ખાટલા ઉપર ઘેડા ત્યાં તો ગેલા ચારે પહોલવાનો એમના ઉપર તૂટી પડ્યાઃ હે ધયાધય !

ઠાકોરનાં હાડકાં જોખરાં થઈ ગયાં.

પણ ઠાકોર તે ઠાકોર. એમનાથી ચુંકે-ચાં થાય ?

બહુ માર પડ્યો ને ન રહેવાયું લ્યારે એટલું ઓદ્યા, “ એ : હવે ખસ, હવે બરાખર.” એટલે પેલો ગાડીવાન અંદર દાખલ થયો..
પહેલવાનોએ એની પણ ખખર લીધી.

ઠાકોર એ ભૂલી ગયા. કણુભીએ કહ્યું, ‘ પેલા ગરીબ લુહારની હરીકાઈ બંધ કરવાનું કણ્ણુંસો તો છોડું.’

ઠાકોર કણુભીને પગે પડી કહે, ‘ ભઢલા ! તારી ગાય. તું કહે એ કણ્ણુંલ.’

અને બહાર નીકળ્યા.

પણ ત્યારે ?

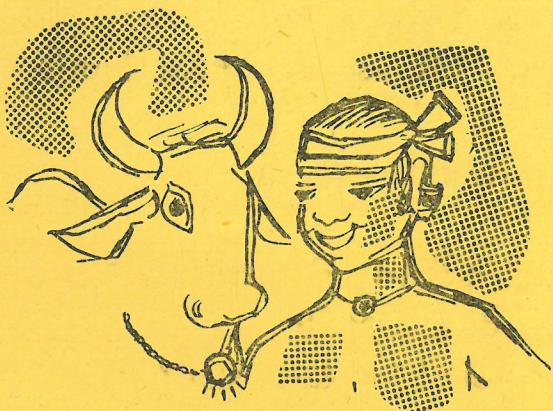
આગળ પેલો ગાડીવાન ને પાછળ ઠાકોર તુમાખીસિંગ, કણુભીએ પાઠા બાંધી દીધેલા તે સાથે જ તો.

લોક પૂછે, ‘ ઠાકોર ! આ શાના પાઠા ? ’

ઠાકોર મૂછે તાવ હેતા ઓલે, ‘ અમે જંગલમાં શિકારે ગયા હતા.
મારો ઘેટો વાધ ! આ એની સાથે જરા ઝપાજપી થઈ. પણ બંદાની ખહાડુરી બેધને વાધ તો દૂમ હખાવીને જય નાડો, જય નાડો, જય નાડો.’

જદુઈ તપેલી

એક હતા ઠાકોર. નામ અંજુહસિંગ. હંમેશાં અડુક જ રહે. કેઢ વાળીને કામ જ ન કરે. કામ બધું બીજ પાસે જ કરાવે. ધાક્કાધમકી કુ દોંગાઈથી બીજાવસ્તુ આળવી લે.

ઠાકોર ઘોડે ચડી જંગલમાં ફરવા જય.

એમ કરતાં જેખું તો જંગલમાં એક ભરવાડનો છોકરો એક્સીને મોજથી વાંસળી વગાડે ને પાસે ગાય એની મેળે ચરતી ફરે.

ઠાકોરે ગાય સામે નજર કરી તો એની ડાકમાં ચાંદીનો હાર ને એમાં હીરા જેવો કીમતી પથ્થર. પથ્થર છોકરાને જંગલમાંથી જડેલો ને છોકરાએ પ્રેમથી સોાની પાસે હારમાં જડાવી પોતાની વહાલી ગાયની ડાકમાં પહેરાવેલો.

આવો કીમતી હાર તો ઠાકોર પાસે જ શોખે એમ નક્કી કરી છોકરો વાંસળી વગાડતો રહ્યો ને ઠાકોર એ હાર જડાવી પોતાના ઘોડાની ડાકમાં પહેરાવી ઘોડે દોડાવી ગયા.

છોકરાની ખૂબ અના ગળામાં જ રહી ગઈ. એની ગવરી ગાયની
ડાક અડવી બની ગઈ.

છોકરો સમસમી ગયો.

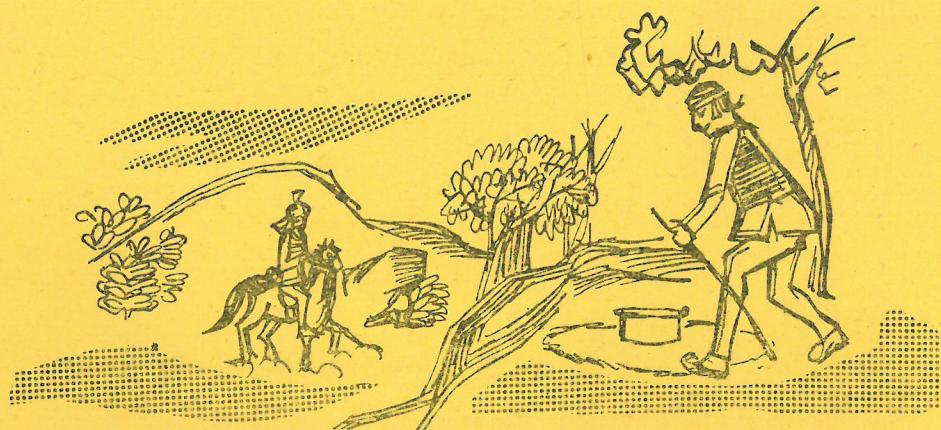
છોકરાએ ઠાકોરને પાઠ ભણ્ણાવવાનું નક્કી કર્યું.

થોડાક હિવસ ગયા ને ઠાકોર ફરી ઘોડે ચડી જંગલમાં આવ્યા.

છોકરાનું તો ધર જ જંગલમાં એટલે ઠાકોરને આવતા બેયા કે
છોકરાએ એક તપેલી ધરમાંથી કાઢી, બહાર એટલા ઉપર મૂકી, અને
ઠાકોર સાંભળે એમ મોટેથી ઘાલવા માંડ્યું :

તપેલી ! તપેલી ! જલહી કર;

ગરમ ગરમ દૂધપાઠ ભર.

ઠાકોરને થઈ ચટપટી, 'માણ', આ છોકરા પાસે કેવી કેવી વસ્તુએ
પડી છે !' એમણે પૂછી નાખ્યું, 'એલા, કણે તો ખરો કે ઠયારનો એઠો
એઠો આ શું કર્યો કરે છે ?'

છોકરાએ કહ્યું, 'મારી પાસે જહુર્ધ તપેલી છે.

તપેલી મારી જહુર્ધ છે;

એક સાધુએ દીધી છે.

વગર બળતણે ગરમ થાય;

મોં-માણાં પહુંચાન રંધાય.

ઠાકોરે કહ્યું, 'એલા, ડિંગ હાંક મા. બળતણવિના તે કંઈ રસોઈથાય ?'

છોકરાએ કહ્યું, 'એ જ તો ખૂબી છે ને !

સાચી ન માને કોઈની વાત;
કીધી એવી ઠાકોરની જત,
જતે તપેલી પકડી જુઓ,
ગરમ દૂધપાક ચાખી જુઓ.'

ઠાકોર તો તપેલીને અઉકયા. દાખા પણ ખરા. છોકરાએ કરામત કરેલી અની તો ખરર નહિ પણ એમાં દૂધપાક દેખાયો. ચાખીયે બેયો, ગરમ-ગરમ, મીઠા મધ.

ઠાકોરની દાઢ સળકી, 'આ તપેલી તો આપણે પડાવવી જ રહી.'

ઠાકોરે છોકરાને કહ્યું, 'એલા, કે આ મારો ઘોડો પણ મને તારી તપેલી આપ.'

છોકરાએ કહ્યું, 'જાંહુ...'

ઠાકોરે કહ્યું, 'કે આ હજર સોનામહોર પણ મને તારી તપેલી આપ.'

છોકરાએ કહ્યું, 'જાંહુ.....'

ઠાકોરે કહ્યું, 'કે આ મારું રેશમી જકીટ પણ મને તારી તપેલી આપ.'

છોકરાએ કહ્યું, 'જાંહુ...'

ઠાકોરે અકળાઈને કહ્યું, 'એલા, જાંહુ જાંહુ છોડ ને સીધી વાત કર. યાલ, તારે શું જેઝાએ ?'

છોકરાએ કહ્યું, 'મારે તો તમારો ઘોડાય જેઝાએ, તમારો સોનાનો હાર પણ જેઝાએ, હજર સોનામહોર પણ જેઝાએ ને રેશમી જકીટ પણ જેઝાએ.'

લાભને કંઈ થોબ હોય ? ઠાકોરે ચારે ચીજ કાઢી આપી.

છોકરાએ તપેલી આપી દીધી.

તપેલી લઈ ઠાકોર ઘેર આવવા નીકળ્યા. મનમાં યાલતા જય :

ઘેર જર્ઝશું ને સુખ્યા થર્ઝશું,

તપેલીનો જહુ બધાંને કહીશું.

'આવો જમવા' પાડશું ઘૂમ,

અકલ થારો સૌની ગૂમ.

રોજ અકકડ ને અકકડ રહેતા ઠાકોર આજે આમ ખુલ્લા શરીરે, ઉધાડે પગો અને અઉવી ડોકે ગામની વર્ચેથી નીકળ્યા તથી સૌને અચરજ થયું.

ઠાકોરે ખંડું,

ગામનાં લોકો આવજે !

સાથે છોકરાં લાવજે !

તપેલીની જોને નવાઈ,

જમજે પેટ ભરી મીઠાઈ.

લોક તો ખંડું ડિમટચું ઠાકોરને ધેર : ‘નેઈએ તો ખરાં કે ઠાકોર
કુવો નહુ કરે છે !’

ઠાકોરે બધાંને પંગતમાં એસાડી હીધાં.
પછી તપેલી કાઢી. આજુભાજુ ઝુંડાળું કર્યું ને પછી માટેથી
ઘાલવા માંડચું :

તપેલી ! તપેલી ! જલહી કર.

ગરમ ગરમ દૂધપાક ભર.

ઠાકોરે ઘાલ્યે જ રાખ્યું પણ તપેલી તો ખાલી ને ખાલી. ઠાકોરને
પરસેવો છૂટી ગયો; ઠાકોરની કર્મભર તૂટી ગઈ; ઠાકોરની ગરદન ઝૂકી ગઈ;
ઠાકોરની મૂંઝવણું વધી ગઈ.

લોકોમાં હોઢા થઈ રહી.

અને આ ઇજેતી-યાણે જ પેદો ભરવાડનો છોકરો આવી ચડ્યો.
ઠાકોરનું રેશમી જકીટ એણે પહેરેલું, ઠાકોરનો સોનાનો હાર એણે ગળામાં
પહેરેલો. ઠાકોરના જ ધોડા ઉપર એણે સવારી કરેલી.

ઠાકોરની પાસે આવી એના કાનમાં એણે કણું,

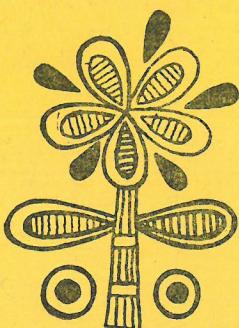
ઇજેતી કરવા મારી ગયો;

કુવો તમારો તારો થયો ?

અને એણે જડપથી ધોડો હોડાવી મૂક્યો.

ઠાકોર તો ચૂપચાપ તપેલી લઈને ધરમાં ઘૂસી ગયા.

લોકો ઠાકોરની તીરી ઉડાડતાં ધેર પાછા વજ્યા.

ધાંધલિયા ધોખણુ

એક હતો ધોખી અને એક હતી ધોખણુ. બનને નહીંદિનારે રહે.
૪૫ડાં ધુએ. મહેનત કરે ને રોટલો ખાય.

ધોખી ભલો ભાળો ને સાઢો સીધો પણ ધોખણુ ભારે ધાંધલિયા
સ્વભાવની. કોઈ વાતે શાંતિથી વિચારજ ન કરે. ગમે તેમ હીધે રાખે.

એક વાર શિયાળાની ઝતુમાં રાતના કોઈ એ એમનું બારણું ઠોક્કું.

ધોખણુ બારણું ડિધાડીને જેયું તો એક ઘરડી ડેશી યાદમાં થથરતી
એમનો આશરો માગવા આવેલી :

રાતવાસો કરવા હો !
યાદમાંથી બચવા હો !
આજની રાત રહીશ !
સવારે ડીઠીને જઈશ.

ધોખણુ આમ પાછી ભલા સ્વભાવની, કોઈનું હુંખ જેઈ ન શકે.
અણું ડેશીને ઘરમાં લીધી. તાપણું કરી ડેશીને તપાવી. પથારી પાથરી
ગરમ કામળી એઠવા આપી.

સવાર પડી એટલે ડેશી જવા તૈયાર થઈ.

ધોખણુ વહેલી વહેલી જગીને લઘરવધર કામમાં લાગેલી.

ડેશી ઘાલી :

ધોખણુ બહેની ! જઉં છું.
મનથી રાજ થાઉં છું.
ગમે તે ત્રણ વરદાન માગ.
આવો આવશો કરી ન લાગ.

ધાંધલિયા ધોખણુ ધમાલમાંથી ઊંચે આવે તો ને ? શાંતિથી વિચારે
તો ને ? મોંચે આવ્યું એમ એ બાલી પડી :

ડોશી ! ડોશી ! બબડાઈ ન કર.

મહૃતિયા ધર ખાલી કર.

માગ્યું વરદાન પૂરું કર :

રોટલે મારી થાળી ભર.

ધોખણુ બાલે છે ત્યાં તો ધોખણુની થાળી રોટલે ભરાઈ ગઈ.

ધોખીની આ તરફ નજર ગઈ. ડોશીનું વરદાન સાચું પડેલું જેયું
એટલે ધોખણુ ઉપર એનો પિતો ઉછાઈયો : ‘સાવ મૂરખ સ્વી !

અકઠલ વગરની મૂરખ છેક,

માગ્યું આ શું વરદાન એક !

ધોખણુ જત તે રોટલા ખાય,

હીરા મોતી ના મંગાય ?

ધાંધલિયા ધોખણુ એની રોજની ટેવ પ્રમાણે ધોખી ઉપર ગરમ થઈ ગઈઃ

મર સુઆ ધોખી ? ગાળ ન હે;

લોટથી મોઢ સિડાઈને રહે.

આમ ધોખણુ બાલે છે ત્યાં તો ડોશી એનું બીજું વરદાન પૂરું
કરતી હોય એમ થાળીમાંથી લોટ ઉછાઈયો. ન ધોખીના મોંમાં ભરાવા
લાગ્યો. ધોખીનું મોં લોટથી સિડાઈ ગયું.

આ જેઈને ધોખણુ ગબરાઈ ગઈઃ

‘અરે બાપરે ! આ શું થયું ?

મેં આવું વરદાન એટું કહ્યું ?

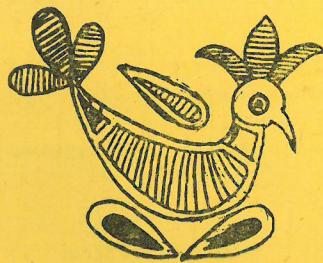
કાઢ લોટ ન મોને જોલ ?

ડોશી ! મારો રાખને બાલ.

ધોખણુ આમ બાલી એટલે ધોખીના મોંમાંનો લોટ નીકળી ગયો.
ધોખણુને શાંતિ વળી.

ધોખણુની આ ધમાલ જેઈ, જતાં જતાં ડાશી આલી :

વિચારીને તું માગતે,
લક્ષ્મી ઠગ થઈ જત !
વિવેક તું વીસરી ગઈ,
હુવે તું ધસને હાથ.

લઢકણો લાડો

લાડો ને લાડીની આ વાત છે. લાડો લઢકણો ને લાડી લાજમ.
એઉની વચ્ચે રોજ ચકમક જર્યા કરે.

વર વહુની ખામી જ શોધયા કરે. પોતાનું કામ મોટું ને પત્નીનું
કામ નાનું એમ જ માને. કહે પણ ખરો :

બૈરા જતને શું કરવાનું ?

સવારે ઊઠીને ઘર સાઝે કરવાનું.

બળદ-બેંસને ધાસ નાખવાનું.

પછી નવરાં ને નવરાં.

જરા દૂધ હોડી લેવાનું.

પછી રોટલા કરવાના.

પછી શાં કામ ?

રોટલા કર્યા પછી બેંસને બીડમાં મૂકી આવવાની.

બેંસને બીડમાં મૂકીને દ્ધીં વલોવવાનું.

છાશ થઈ એટલે સાંજનું વાળું બનાવી લેવાનું.

પછી સમય બચે તેમાં કપડાં ધોઈ નાખવાનાં.

આ તે કંઈ કામ છે ?

બસ નવરાં ને નવરાં ઇર્યા જ કરવાનું.

ગામગપાટા હાંક્યા કરવાના.

પતિની રોજની આ વારો સાંભળીને પત્ની કંટાળી ગઈ. એણું એક
હહાડો રોકડું સંભળાવી હીધું : આપણે કામની અદલાબદ્દી કરીએ.
તમારું અધું કામ હું કરીશ ને મારું સહેલું કામ તમે કરને. આજે
એતરે હું જર્યશ ને તમે ધેર રહેને.

સવારે ઊઠીને ઘર સાઝે કરને.

ઘર સાઝે કરી બેંસને ધાસ નીરને.

દૂધ હોહને ને રોટલા ધડને.

પછી એતરે ભાત લઈ ને નીકળને.

પતિ તો ખુશખુશ થઈ ગયો : હાશ, આજે તો નિરાંતરી કામ કરીશું.

પતની બળદને લઈ એતરે ગઈ.

પતિએ ઉત્સાહમાં ને ઉત્સાહમાં ધરનું કામ શરૂ કર્યું.

પહેલાં તો એણે ધર સારુ કરવા માંડયું. જેટલી ધૂળ વાળે એટલી ઊરીને વાસણુ ઉપર એસે વાસણુ ઉપરથી ધૂળ ખંખરે તો પાછી જમીન ઉપર જમે. એણે તો આપણો ઉપર જાપણો મારી ને આપણુપટમાં જ એને ધણેણા સમય વીતી ગયો.

કુમે કર્યું ધર સારુ થાય જ ના અને ત્યાં એને યાદ આવ્યું : બેંસને ધાસ નાખવાનું બાકી છે. એને દોહવાની બાકી છે.

પતની વાડામાં ધાસ મૂકીને ગયેલી ત્યાંથી તે લેવા ગયો. તો વાડાનો જાપો ખુલ્લો રહી ગયો. ને હરાઈ ગાય આવીને ધાસ સારુ કરી ગઈ.

એ ગાયની પાછળ પડ્યો. ગાયને તો એણે મારી ભગાડી પણ એ પછી બેંસને દોહવા ગયો. તો પોતે ગાયને ભગાડવા ગયો. એ દરમ્યાન બેંસનું પાડું છૂટી ગયેલું ને બેંસને ધાવી ગયેલું.

હાંક્ઝોક્ઝોક્ઝો બની બાકી બચેલું તે દૂધ દોહવા એડો.

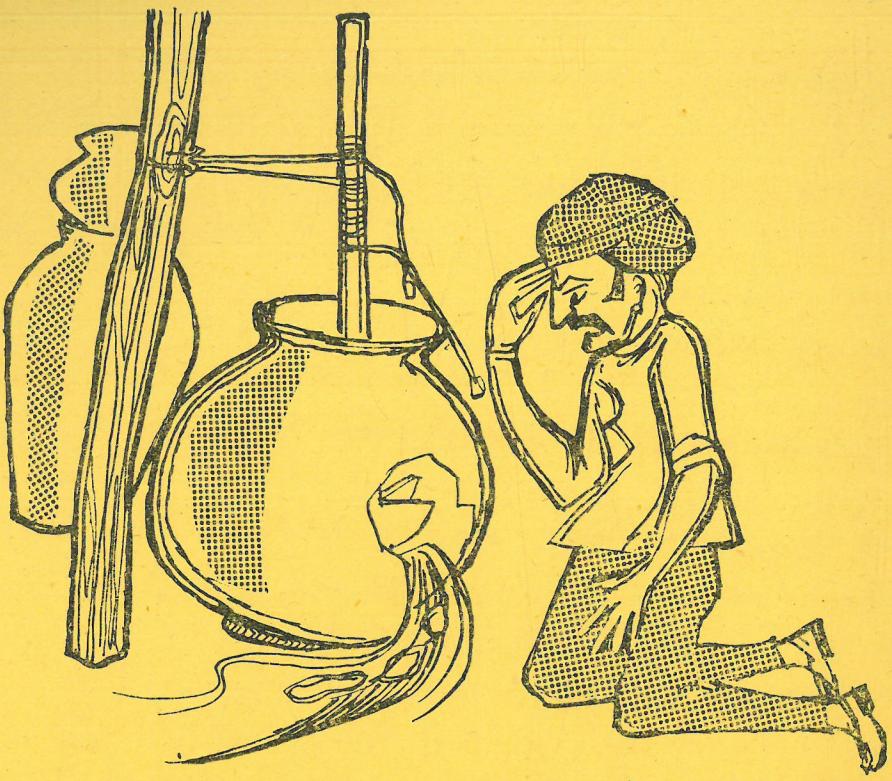
દૂધ તો દોહવાયું પણ દૂધની કાણી નણી જુહી પહેલી તે હાથ ચડેલી તેમાં લેવા જતાં દૂધ જમીન બેચું થઈ ગયું.

એ ગભરાયો. એને પરસેવો છૂટ્યો. એને થયું : આ પંચાતમાં કચાં ફસાયો ! વલોણે એડો ત્યાં ગાગર બાળી, લોગ મહ્યા.

પણ હજુ અભિમાન ઊત્યું નહોતું. એ તો રોટલા કરવા એડો. માંડ પહેલો રોટલો થવા આવ્યો. ત્યાં બેંસ બીડમાં જવા ગાંગરવા માંડી. ઉતાવળો ઊરીને એને ભીલેથી છોડવા ગયો. બેંસ છોડે છે ત્યાં રોટલો બજ્યાની વાસ આવી એટલે ચૂલા તરફ દોડ્યો.

ચૂલા તરફ દોડતાં કઢી બનાવવા કાઢેલા દહીંની તપેલી હડકેટમાં આવી ને દહીં ઢળી ગયું. ઢોળાયેલા દહીંમાંથી થોડું ધણું સારું હોય તે લઈ લેવા જય છે ત્યાં પાછલે બારણુથી વાંદરો આવીને લોટની થાળીમાં હાથ મૂકીને કુદ્ધો ને થાળીમાંનો લોટ જમીનના લીંપણ બેગો થઈ ગયો.

એની આંખિમાં તો આંસુ આવી ગયાં.

त्यां तो घेतरथी त्यांनुं काम पतावीने आवेली पत्नी भराडीः लो,
आ भने तमने घेतरे आवानुं आपवा आवतां जराक मोडुं थाय छे त्यां
तो व्युभायूम करी मूँडो छो ने आजे आ सभीसांज थवा आवी तोय
तमे शुं करो छो?

पतिए शरभाई ने भाथुं नीचुं धात्युं. ए नरभाशथी बाल्यो,
'भाई! ताढुं काम तुं ज करी शके. आ धरनां काम कंध सहेलां नथी.

जेनुं जे काम ते ते ज करे,
जगत सुष्पेथी तो ज रहे.
दूरथी सहेलां काम हेखाय,
करीए त्यारे साच जणाय.'

ત્રણુ સપનાં

દર્શય : ૧

[રાજ ચોતે શયનખંડમાં બીમાર થઈને સુતા છે.
પ્રકાશ ધીમો આવે છે, રાજ આંખ ઉઘાડે છે.]

રાજ : અરે કોઈ છે ? છે રે કોઈ ?

[પ્રધાન જરૂર હોડી આવે, નમી નમી કુનીંશ બજવે.]

પ્રધાન : જ જ હજૂર ! જ સરકાર !

યાદ કર્યો સેવક શા કાજ ?

રાજ : પ્રધાનજી, જણો છો મારી વરસોથી ના તબિયત ઢીક,
કોઈ નથી સંતાન, ન વારસ, મોત લાગતું મને નણક,
દટક ભારે પુત્ર જોઈએ.

પ્રધાન : હુકમ કરો ને હાજર થાય.

રાજ : ઉતાવળા મા થાવ પ્રધાન, વાત સાંભળો દર્શને ધ્યાન;
પુત્ર જોઈએ એવો ભારે, ભલે હોય ના રૂપ ને વાન;
ભલે ન માટાં કુલનાં માન, સગાં-સંબંધી ભલે ન હોય.

પ્રધાન : રાજજી, તો કેવો જેય ?

રાજ : પુત્ર જોઈએ એવો દટક, જે સૌ જરૂરને વહાલ ઠરે;
વિચાર સારા ઠરે હમેશાં, એવો ત્યારે સાચ અરે;
સારા ગુણુથી સહા શોભતો, સારાં સહાય કામ ઠરે;
એવો બાળક જરૂર જથું જે પર મારી આંખ ઠરે.

પ્રધાન : વાત આપની સો ટચ સાચી, એવે બાળક થઈએ રાજ;
કેમ શોધીએ કહો રાજજી, ઢીલ હવે નહીં કરવી આજી.

રાજી : આજ દિવસ છે ધણો જ સારો, આજ કામ એ કરવું ધારો.

આજ તમે સેનાપતિજીને,

કોટવાલને,

નગરપતિને,

ત્રણેયને મુજ પાસે લાવો,

ત્વરિત પુત્રની શોધ ચલાવો.

પ્રધાન : હજૂર, ત્રણેયે બહાર ખડા છે, હુકમ કરો તો અહીંથાં આવો.

રાજી : કહો, કહો, અટ દ્વારપાલને

પ્રવેશ કરાવો.

દ્વારપાલ : હજૂર, આપશ્રીની સેવામાં કોટવાલજી હજર છે...

કોટવાલ : નમસ્કાર સરકાર.

દ્વારપાલ : નગરપતિલા....

નગરપતિ : સલામ સો સરકાર.

દ્વારપાલ : સેનાના સરદાર પધારે.

સેનાપતિ : હજૂરને કુર્નિશ હજર.

રાજી : ભદ્રે પધાર્યા તમેય ચાર,

દ્વાર્યા મારે પુત્ર નથી તો, પુત્ર જેઈએ દંતક એક,

અટપટ જઈને શોધી લાવો, જેનાં શોભે સત્ય વિવેચ,

મહેતલ આપું ચાર દિવસની કામ પતાવી આપો નેક.

ચારેય જણુ : ચાર દિવસમાં કુંવર દધશું એ જ અમારી ટેક.

રાજણ, તો લઈએ રન્ન.

રાજણ : ઝેઠેણી ઝરકાવો ધન.

[તે ચારે જણુ પાછે પગદે નમતા થાય વિદાય.

અંધારું ત્યાં ચોગમ પસરી જય.]

દર્શય : ૨

[સેનાપતિ પથરે છે.]

સેનાપતિ : કોટવાલજ ! કોટવાલજ ! ક્રચાં છે ? જલહી આવો.

[કોટવાલજ જંધ મહીં અડળદિયાં ખાતા આવે છે.

સેનાપતિને સાધા જઈ ભરકાય, બેંધ પરે સેનાપતિજ પટકાય.]

સેનાપતિ : અરે ! અરે ! એ ! કોટવાલજ તમે ખરા છે !

કોટવાલજ : ખૂબ તમોને વાગ્યું, બેડા થાવ, જાલીને હાથ.

જંધ મહીં આ બની ગયું છે, મને કરી હો માર્ઝ.

સેનાપતિ : આમ જંધતા રહીશું તો તો થશું આપણે સારુ.

કોટવાલ : અવું તે શું અધરાતે મધરાતે ? મુશ્કેલી કઈ વાતે ?

કહો ખખર શી ? સહાય કરું શી ?

સેનાપતિ : તમેય શું આપણાણુ ?

હુકમ કર્યો છે જે રાજણે દાઢને લઈ લાવો;

તક જે આ જડપી લઈએ તો બધી જ રીતે ફાવો.

પ્રધાન તો છે ડાદ્યા આજા, કુંવર શોધવા નીકળ્યા સાચ્યા.

આપણુ કરીએ એક ત્રાગડો, લાવી દઈએ કોણ ઇંકડો

બનાવઠી છાકરડો, રહે જે સહા આપણુ કરમાં;

પછી આપણે ધીકેળાં બસ, રાજ આપણુ ધરમાં.

કોટવાલ : બલી તમારી બુદ્ધિ ચાલે ! સરુળ થશે જે ચાલ,

આપણુ બંદા રાજ ન્યાલ, સહાય માલામાલ.

નગરશોઠ : એમે અમાડો કરો કડચો નહિ ઘ્યાલ ?

સેનાપતિ : સં....ધીમે ધીમે ! કોઈ સાંભળી જશે આપણી વાત

હથીના પગ તળે મરીશું, પૂરી ન કરશું રાત;

નગરશોઠજ ! એક યોજના અમે વિચારી રૂડી.

- નગરશોઠ :** મનેય એમાં જે નહિ રાખ્યા, ઠઈ જશો બર્ધ, ભૂંડી.
હા, હું કહું છું !.... ઠઈ જશો બર્ધ, ભૂંડી !
- કોટવાલ :** નગરશોઠળ; થાવ ન કડવા, લાભ ખધાને સરખા મળવા;
સગા બાઈથી અધિક તમે, કોણું તમો શું દ્વારા રમે ?
- નગરશોઠ :** હુંચ બહું શમજું છું બર્ધલા ! મેંય વિચાર્યા ૨૨૮૮ કંઈના !
હૈબટાઈ જશો અખધડી, જુખ્યા અમારી જુગાટ બઢી;
એક....દો....દીન....આવ રીંછડા...રીમજીમ રીમજીમ...
- [રીંછને વેશ માણુસ આવે; નગરશોઠ નયવે, એ નાચે.]
- નગરશોઠ :** ઉમાડ ઉમડું વાગે છે ! રીંછડા ઘેરો જગે છે !
ચાલ ઘેરા, ટું ઘેલ ખટાવ, લે ટલવાર કુ ખૂઅ ધુમાવ.
પણે ઊભા ટે શેનાપટિ, ઘેરા, જ, ટાં, પીક નઠી.
- [નજીક રીંછડું આવે છે, સેનાપતિ ભય પામે છે...
પાછળ ખસ્તા સેનાપતિ, રીંછ ખસે છે નિકટ અતિ.]
- સેનાપતિ :** નહિ, નહિ, નહિ, આ તલવાર ન દું...
- [કોટવાલની પૂંડે સરે, કોટવાલને આગળ કરે.]
- કોટવાલ :** સેનાપતિ બર્ધ, હું ના છઉં.
- [નગરશોઠ તે હસ્તા જય, રીંછ છલંગો ભરતું જય,
સેનાપતિ ગભરાઈ પડે, કોટવાલ પણ ડેઝે ચડે;
રીંછ જૂંટવી લે તલવાર, નાચે ને કરતું લલકાર,
સેનાપતિ તે થરથર થાય, કોટવાલ પણ બીતા જય...
હમણું આ ભોંડે તલવાર, મરવાની જાણું નહિ વાર,
પડે ભોંય પર બંને રડે, નગરશોઠને પગે પડે.]
- સેનાપતિ ને**
- કોટવાલ :** નગરશોઠળ, કૃપા કરીને આ રીંછડાને કાઢો;
કામ આપણું મોટું ત્યાં આ કયો ઘેલ છે પાડ્યો ?
રાજલુ મારો છે દટ્ટાક, વિચાર એનો કરીએ,
તક મોટી જે રાજરમતની, નિશ્ચય પગલાં ભરીએ.

‘જૂએ છોકરો મેં ભંગાવ્યો રીછનો લઈને વેશ’

‘કેમ તમે ચો છૂર પાપીઓ, ખોડા કોમળ ફૂલને’

(૭-૬૭)

નગરશોઠ : હા....હા....હા....

નગરશોઠ હું, હુંય બડો હુંશિયાર
વાટ ધુમાવું અક્કડયક્કડ, રાજના શા ભાર ?
જૂઠ બટાડું કેટકેટલાં, જૂઠના રળટો ડામ.
વેટરીએ શૌ શમય વિચારી, જેવું જ્યારે કામ.
રીંછ બટાવું જે મેં ટમને; રીંછ નઠી,
છે છોરો

આવ બચુડા, ઓરો....

[રીંછ આવતું જેમ નજીક, ઉભય ડરીને નગરશોઠની પાછળ જિલ્લા રહે છે ટીક.]

નગરશોઠ : અરે ! ખરા છો ટમે ! ડરો છો હજુથ શાને ? રીંછ નઠી.
રીંછ નઠી, છે મનેખ-માણુસ.
આવ ડીકરા, વેશ ઉતારી; બટાવ ટારી શૂરટ શારી.

[રીંછનું મોહું તુરત ઉતારી, યુવાન નિકળે બહાર,
ડાટવાલ-સેનાધિપતિની નવાઈનો નહીં પાર.]

સેનાપતિ-

કોટવાલ : નગરશોઠજી, આ શી ચાલ ? ફોડ પાડી બતલાવો હાલ.

નગરશોઠ : જુઓ છોકરો મેં મંગાવ્યો રીંછનો લઈને વેશ
શાંકાથી ના કોઈ નિહાળો, ગંઢ ન આવે લેશ.
કામ આપડું બહુંય પડશો પાર
જે કહેશું ટે બહુંય કરશો, એ માટે ટૈયાર.
વાટ આપડી જે નહિ કરશો, મરવાનું એ પશાંડ કરશો.
ઓદો, મારી વાટ બરોબર, ઓદો ચલાવો ડાવ.

સેનાપતિ-

કોટવાલ : નગરશોઠજી, તમે અમારા હવે ભોમિયા થાવ.
સંતાડી હો કચાંક છોકરો, શીખવો જે જે કરવું....
આપણું પણ આરામ કરી લો, ધણું હજુ વેતરવું.
[નગરશોઠ ને બાળક અંદર જય, ડાટવાલ-સેનાધિપતિની વાતો ડેવી થાય ?]

સેનાપતિ : કોટવાલજી, નગરશોઠ આ ભારી કૃપા લાગે !

કોટવાલ : તમને એ તો ગયા વટાવી, ધણૂં નીકળ્યા આધે.

[કોટવાલ-સેનાધિપતિજ જથું, રાજકુંવર ને હજૂરિયા સૌ તપતા ઉપર જણાય.]

હજૂરિયો : રાજકુંવરજી, રાજકુંવરજી !

રજવાડાના દરજ આવ્યા. જરિયાની ચા જમા લાવ્યા;
કીનખાબ-સોનેથી ભરી, જુઓ જુઓ શી કારીગરી.

[ભપકાવાળાં કીમતી વસ્તો લઈને દરજ આવે છે,
રાજકુંવરને એ વસ્તોથા ઇડી રીતે સંજવે છે.]

રાજકુંવર : અહા ! અહા ! શો સુંદર સાજ !

મને ગમે છે સાચ્યાસાચ ! હવે કરીશું ઝડાં રાજ !

હજૂરિયો : રાજકુંવરજી, રાજકુંવરજી,

દાસીજન કૈં આવે છે, સુંદર ચિત્રો લાવે છે;

રાજકુંવરજી, જુઓ તમે, રાખો જે ધણાં ગમે.

[દાસીજન કૈં આવે છે, ચિત્રો રમ્ય બતાવે છે,
પસંદ પડતાં રાખીરાખી રાજકુંવર બહુ રાચે છે.]

દાસીજન : રાજકુંવરજી, રાજકુંવરજી,

ગામના ગોવાળા આવ્યા, ઠેલ-નગારાં ત્રાંસાં લાવ્યા;

દમદમ ઠેલક વાગે છે, સૂતાં જાંઝર જગે છે;

રાજકુંવર, આ રાસ ચંગ્યો, રંગરોળ શો ફાગ મચ્યો !

થનક થનક થૈંડ ઠમકે છે, જેખન ચોગમ ચમકે છે.

[નર્તન કરતા ગોપભાલ સૌ આવે, રદ્ધિયાણ એ રાસ રચી ગવડાવે,
રાજકુંવર પણ એમાં થૈ સામેલ, રાસ અને રસની શી માણે રેખ !]

[રાસ]

ઠેલ-નગારાં વાગે વાગે, હરખ હૃદયમાં જગે જગે;
ચુલાલ પગલાં નાચે નાચે, નર ને નારી રાચે રાચે.

ઠોલ-નગારાં વાગે વાગે, હરખ હૃદયમાં જગે જગે;
 રંગ ચિત્તમાં ચળકે ચળકે, હેલ પ્રીતની છલકે છલકે.
 ઠોલ-નગારાં ઠમઠમ વાગે, હરખ હૃદયમાં હરદમ જગે.

[રાસ બરોખર જગ્યો છે, ત્યાં અલેલ પડતું સત્વર;
 હજૂરિયા આવીને આપે સમાચાર ડો દુખકર.]

૫૦ હજૂરિયો : ખંધ કરો ભાઈ, ખંધ કરો.

બી૦હજૂરિયો : રાજકુંવરજ ત્વરા કરો.

ત્રી૦હજૂરિયો : રાજજીનો છેલ્દો શાસ.

ચૌ૦હજૂરિયો : થાદ કુંવરને કરતા ખાસ.

રાજકુંવર : ખંધ કરો સૌ ગાનતાન આ, ખંધ કરો આ રાસ;
 જલહી જલહી મને જવ લઈ રાજજીની પાસ.

[રાજકુંવર રાજજી પાસે જય, રાજજીનો જવ નીકળા જય;
 અવાજ આવે રડવાનો અહુ, સંગીત ચાલે હવે કરુણ અહુ...]

અંદર અવાજ : રાજજી રે રાજજી ! અમને છાડી કેમ ગયા ?
 દુખના દહાડા કેમ કર્યા, રાજજી રે રાજજી !
 હવે પ્રજન્મનું શું થારો, કોણું હવે નહારે ધારો....
 એ રાજજી....રે....રાજજી....

[રાજકુંવર જઈ રાજજીને પલંગ માથું મેલી,
 રડવા લાગ્યા છુટી પોકે, આંસુમારા રેલી !
 ત્યાં જ પધાર્યા સેનાપતિજી, કુંવર પાસે જય;
 અભે મૂકીને ડાથ ઉસાવે, ધીરજ દેતા જય.]

સેનાપતિ : કુંવરજ હો કુંવરજ,
 રડવાથી શું વળશો સાર, હવે થાવ સજધજ તૈયાર;
 અમે તમારી સાથે છીયે, રાજ સમાલો આજ્ઞા કરીએ.

[ડાટવાલજ કરે પ્રવેશ, સમેં કરતા એ નિર્દેશ.]

કોટવાલ : ખધાંય થાશે રડાં વાનાં, થયું થવાનું; રડવાં શાનાં ?

કુંવર : જવ જવ જૂહી નર પાપી; મને જેરનાં કુળ શું આપી,
તમે ઝાવશો એવું ધારો ? હવે તમારો નથી ઉગારો.

[બને અટપટ ખૂખ ડરીને જથ,

રાજકુંવર પણ બંડા વિચારે લીન પછીથી થાય.]

અરે ગયા બંનેય, એકદેા પડી ગયો ! શું થાશે ?

વિના સહારો કેમ રાજનું હુઃખ સહન આ થાશે ?

[કુંવરની આંખોમાં આંસુ આવે !]

કાંટાળા આ રાજસુકુટને હવે કરું શું ?

નહાલપણાની ઓથ ગુમાવી રાજ કરું શું ?

દર્શય : ૩

સ્વમસ્તકિ

[પલંગમાં છે રડતાં રડતાં સૂતેલ રાજકુમાર, સપનાંનો નહિ પાર
અંખો અંખો લીલેસ સ્વપ્નિલ ડોમળ થાય પ્રકાશ,
પુષ્પો આવે રમઝૂમ રમઝૂમ નર્તન કરતાં પાસ.]

રાજકુંવર : અહો ! અજખની હુનિયા છે આ રંગ રંગની હુનિયા !
કોણું તમે સૌ ? કોણું તમે સૌ ? અણુઠાલો જાંઝરિયાં.

પુષ્પો : વનવગડાનાં ફૂલ અમે સૌ સુગંધભારે જૂમીએ.
મંદ મંદ વાતા વાયુને હસી હસીને ચૂમીએ.
થનક થનક થેઈ નર્તન કરીએ,
જ્યાં જઈએ ત્યાં સુગંધ જરીએ.
ગુલાબ, ચંપો, મસ્ત મોગરો, જૂઈ જઈનાં ફૂલ.
બારમાસી ને ગલગોટા આ સૂરજમુખી પ્રકુદ્ધ.
સદા અમે આનંદે રમીએ, મન ફાવે ત્યાં ભરીએ.
અમે દેવનાં હીધેલ સુંદર, સૌને એમ જ ગમીએ.

[પુષ્પ બધાં જ્યાં ગાતાં નાચે, કોમળ મધુમય છંદે
કાળા ખુરણે માળી આવ્યા, પુષ્પ પકડવા મંડે !]

પુષ્પો : કોઈ બચાવો, કોઈ બચાવો, કોઈ અમારી વહારે ધાઓ;
માળી અમને નકી પકડશો, કોમળ દિલડાં કશું ન કરશો ?

માળીએ : ચૂપ કરો, ના ગરખડ કરવી આજી;
કોઈ ન તમને બચાવવાને રાજ.
રાજકુંવર ગાહી પર આજે ચડશો;
કામ તમારું આજે તેથી પડશો.
અમે તમેને કચડી અત્તર કરશું;
સુગંધથી કુંવરનું હૈયું ભરશું !

[સાં લઈને સમરોર ઉધાડી ધસતા રાજકુમાર,
ખુરખાધારી માળી સૌનો શૂલ્યાનો નહીં પાર.]

રાજકુવર : કુમ તમે આ ફૂર પાપીએ, પીડો કોમળ ફૂલને;
કુમ તમે અભડાવો છો સૌ પાવન આ ઉપવનને.

માળીએ : માઝ કરી હો કુંવર અમને, અમને આ નહીં જ્યાલ;
હુકુમ હીધે સરદારે અમને, લાવો ફૂલ તત્કાલ.

[પુષ્પ બધાં બચવાની આશો રાજ, ભયના માર્યા ગયા બધાયે માળી પાજ.]

પુષ્પો : ધન્ય ધન્ય હો કુંવર તમોને, ધન્ય તમારું નહાલ; કહો કહો શું રૂડું તમારું, કરીએ અમે કમાલ.

રાજકુંવર : જ્યાંથી આવ્યાં તમે ચલો ત્યાં, હું તમને લઈ જઉં; ભયની ચિંતા કરતા નહિ, હું સ્વજન તમારો થાડિં.

[રાજકુંવર તે કૂલને લઈને જય. કૂલ પહેંચાડી, પાછો આવે, કલખલ કશી ચુણાય, જુએ તો વણુકરની પીઠે કેં સૈનિક ચાખુક દેતા જય.]

વણુકર : ઓ રે.... મરી ગયા રે !.... ઓ રે.... બાપા....
મરી ગયા.... ઓહ.... ખૂખ વાગતું.... કોઈ બચાવો.... ઓ રે....
રાજકુંવરનાં વખો વણુતાં નયન ગયાં છે....
હવે અમે શું કરીએ? જીવતર અંધકારમાં ઝૂભી ગયાં છે!

વણુકર-સ્વીએ : અરે બચાવો કોઈ, પાપીએ સીતમ ધણો ગુજરે;
પતિ અમારા વાંક વિનાના, રાક્ષસ થૈ આ મારે.
રાજકુંવર ગાહીએ ચઢ્યો, મલમલ વાધા સજશો;
એ મલમલ રે વણુતાં, એમાં મખમલ ભરતાં,
જીવ અમારા સૌના નીકળી પડશે,
કોઈ બચાવો.... નહારે ધાએ....

[સિપાઈએ તો વણુકરની સ્વીએને પ્રહાર કરતા,
કટકા મારે, ખી ચિત્કારે, હાહા હીહી કરતા.]

વણુકર-સ્વીએ : કોઈ નથી રે, કોઈ નથી જે અમને આજ ઉગારે?
રાજકુંવર ગાહી પર ઘ્યસે, દીન પર સિતમ ગુજરે.

[રાજકુંવર, વીરતાથી, લઈ તલવાર, ધરી લાં આવે.]

રાજકુંવર : ખખરદાર, જે હાથ અડાડયો! નિર્દેખાને છોડો;
જીવ હૈય જે વહાદો, કહું છું રાજકુંવર હું, દોડો.

[સિપાઈએ સૌ મૂકી ડારડા મુકી વાળી ભાગે,
સૌથી જુદ્મા, સૌથી આજી અડે દોડે આવે.]

રાજકુંવર : ઊઠો બાંધવો, વણુકર ઊઠો, માઝ કરી હો મુજને;
મારે ખાતર તમે સહ્યું ખડુ, ધિક્ક રાજનાપહને.

[વણુકર સૌને ધામે ધામે રાજકુંવર લઈ જથ, વળી બણડતો જથ...]

ખપે ન મુજને લોહિયાળ આ રાજમુગટ શિર ધરવો;
મારે તો સૌ હીન અંખમાં સુખનો પ્રકાશ ભરવો.

[ધામે ધામે રાજકુંવર તે પલંગ પર પોઢે છે,
ગાઢ થતાં અંધારું એની ચાદર તે એઠે છે.]

આ સપનાંમાં ધણુંક જેયું, ધણુંક હું સમજ્યો છું;
સિતમ નહીં પણ સાચ જોઈએ, રાજકર્મ સમજ્યો છું.

[રાજકુંવર પણ ધામે ધામે શાંત થાય છે.
સંગીતના સ્વર આછા થૈને શાંત થાય છે.
વ્યાપત બધે અંધાર બરાબર.]

દર્શય : ૪

[રાજકુંવરને ચેન નથી, એ ધરીક જગે, સૂચે.
રાજકુંવરને જંપ નથી, એ વળી વળાને રુચે.
અવાજ આવે બહારથી ડે 'સેનાપતિ પધારે'
રાજકુંવર રહે મૌન તોથ સેનાપતિ અંદર આવે
હાથ મહીં છે થાળ, મહીં જરિયાન વણ્ણ-શણુગાર
ક્રીમતી છે કિનખાણ લરેલાં, જુચે ન રાજકુમાર.]

सेनापति : રાજકુંવરજી, જુઓ જુઓ આ લાયો। જરકસી જમા;
સાજ સજે છે, તમે લાગશો, રાજનું ધણા ડ્રપાળા。
થજે રાજના કુલ ધણી, ને મજય મળશો ધણી;
અમનયમન બસ કરો, કિંદ્ર સૌ અમે કરીશું મળી.

[રાજકુંવર ગુસ્સે હૈ જય, લાત લગાવી ફુગવે થાળ,
ખુલંડ થૈને બોલે બાળ, જવ તમે તત્કાળ.]

કુંવર : જવ તમે એઓ નિમક્ષહરામી કામ નથી કંઈ મારે;
જનતા જ્યારે ભૂખી મરતી, વિલાસ માણો ત્યારે !
નથી તમારો ચુલામ હું કંઈ, નથી તમારું મ્હોંડું;
કાળું મોહું નથી દેખવું, નહીં આવવું એારું.
મેં ત્રણું સપનાં જેયાં છે, દુઃખે નયન આ રોયાં છે;
હું સમજ્યો છું સધળો એલ નહીં જેઈએ કચરો-મેલ.
જમા કરતાં વલ્લકલ સારાં, સત્તા કરતાં સત છે ખ્યારાં;
જવ, કહું છું, જવ.

[સેનાપતિ નહીં જય.]

રે દ્વારપાલ ઝટ આવ,
સમજુને જે જય ન જીવતા, મારી કાઢો ઉણાર.

[સેનાપતિજી સમજું સધળું, બબડી પાછા જય,
લાખ ટકાની ગઈ આખર, પામ્યા ડેવળ હાય !]

[કુંવર થાકીને પલંગમાં જૈ પડતા
ગરીધનું દુઃખ યાદ કરીને વળાવળાને રડતા.
લાં તો આવે કોટવાલ, લેં લાખ ટકાનો થાળ,
રાજસુગટ મહીં જળહળ જળહળ, અંને ચખ તત્કાળ.]

કોટવાલ : ઉઠો ઉઠો હો રાજકુમાર તમે અમારા હવે ભૂપાળ;
પહેરી લો આ શિર પર તાજ, કરો કરો એકચુંકે રાજ.

[રાજકુંવર તો લાત મારતો, ખણુખણુ બિછે તાજ,
કોટવાળ તો સિયાંવિયાં હૈ થથરે, પામે લાજ.]

કોટવાલ : અરે કુંવરજી, આ શું કરો ? વાત જરા મુજ કાને ધરો.

[કોથે કુંવર પાડે રાડ, દ્વારપાલને ક'છે : 'કાઢ'.]

કોટવાલને ધક્કા મારે આવી સૌ દરવાન,
કોટવાલ ફેરાતો છાડે રાજસભાનું સ્થાન.]

દરવાન : ખરમા ધણી હો રાજકુંવરને, પ્રવાનજ અહીં આવે છે.

રાજકુંવર : ભલે આવતા પ્રવાનજ અહીં, પેટછૂટી દઉં વાત કહી;
આવો પ્રવાનજ અહીં એસો, વાત તમે મુજ ધ્યાને લેશો.
નહીં ખ્યે આ સોના-તાજ, હીરના જમા આપે વાજ.
નહિ બેઈએ સેનાપતિ, કોટવાલની કિંમત રતી.
જવ તમે લાવો ઝૂલ-તાજ, લાવો વલઠલનો શુભ સાજ;
પ્રજન બેમ આનાંદેત થાય, એમ અભિષેક વિધિ થાય.
કરો તવરા એ પ્રવાનજ, શુભ ધરી ના ગઈ હજ.

[પ્રવાનજ ત્યાંથી જિપડે, રાજગુરુજ આવી પડે.]

દરવાન : કુંવરજી, આવ્યા શ્રી ગુરુ.

રાજકુંવર : ભલે પધારે, છે નહિ બૂડું.

રાજગુરુ : રાજકુંવરજી બે તૈયાર, લાવ્યો હું સૌ પૂજનથાળ;
કુમ ન ખેર્યા જરકશી વાધા, કુમ હેમના ધર્યા ના પાધ.
કુમ રતનની સજ ન માળા, કુમ નહીં ભપકા ને રાગ.

રાજકુંવર : ગુરુજી, તમેય ધર્મ ભૂલેલા, તમેય સત્તામહે છકેલા;
માનવહૃદ્યે મારું સ્થાન, સનેહ એજ છે સત્તાશાન.
દોઢ હસે સૌ સુખી બની, એ મારો શાણગાર સુખણ;
બાળહદ્યની મળે શુભેચ્છા, રાજતિલક એ, રહો મહેચ્છા.
વૈભવનો નહિ ખપ છે મારે, રાજગુરુજી, સિધાવ ત્યારે.

રાજગુરુ : એમ જઉં હું રાજગુરુ ? બેઈ લિયો શું કરું બૂડું.

[તાળી પાડી સાન કરે, સેનાપતિ ત્યાં આવી પડે;
 કોટવાલ ને માણુસ સાથ, હથિયારો ખુલ્લાં છે હાથ.
 રાજકુંવર પણ ડરે નહીં, હથિયારો લઈ જિબો તહીં;
 પ્રધાનજી આવે છે બહારે, બાળક સાથે અનેક ત્યારે.
 હથિયારે ધમસાણું મર્યાં, કદકલ કૈં ન સુણ્યાય કર્શું;
 ત્યાં તો વીજધડાકા થાય, મહાતેજજો ભડકો થાય.
 અવાજ ગેણી આવે છે, બધાયને લડકાવે છે.]

અવાજ : રાજગુરુ, છો તમે અધર્મી; સેનાપતિ, છો બહુ અપક્રમી,
 છોડી હો હથિયાર હવે, નહિતર થાશો ખાક તમે.
 સત્ય તમે છોડેલું ધર્માં, તેથી તમને આમ બન્યું;
 સદ્ગુર્ણોનો સાજ સંજે, સાચ તણું હથિયાર રચ્યો.
 સહા ધર્મનો ભાવ લબે, નહિતર પંડે ખાખ થબે.

[એમ કહીને શર્મો અવાજ, ત્યાં ગોળા બે આવ્યા ખાસ;
 જગાં જગાં થઈ થાય પ્રકાશ, રંગ રંગનો તેજ-વિલાસ;
 ગોળામંથી નીકળે પરી, થાળ સુગટ-વસ્ત્રોનાં ધરી.]

અવાજ : સત્ય રહે છે સહાય વિજયી, ધર્મ પામશો એ જ રાજવી;
 બલું કરો તો બલું પામશો, જનતાની આશિષ કામશો.

કુંવર : જય સતહેવ, જયજય તાત, જય વિશ્વેશ્વર, જયજય સાચ.

રાજગુરુ : માઝ કરી હો મને કુંવરજી, ધર્મ ભૂલ્યો'તો ગર્વે કરી.

કોટવાલ : માઝ કરી હો મને કુંવરજી, સ્વાર્થે અવળી મતિ કરી.

સેનાપતિ : માઝ કરી હો મને કુંવરજી, લોબે મારી બુદ્ધિ ફરી.

કુંવર : માઝ કરે છે પ્રભુ બધાને, પસ્તાવો બે ખરો હિલે;
 કરો સંપથી સારાં કર્મો, ધર્મ પ્રભનમાં બધે ભીલે.

પ્રધાનજી : આજ અહો શી શુભ ધડી, સદ્ગત નૃપની આશ ઝણી;
 મહયા રાજવી અમને નેક, સારાં કામો થશે અનેક.

[આભેથા સોનેરી પુષ્પો વર્ષે, રંગભૂમિ પર સધગાં નાચે હર્ષે;
 ગાયન, વાદન, નર્તન સધળું ચાલે, રાજકુંવર પણ રંગ એમાં મહાલે.]

સૌ : સાચા હો રાજવી, સારાં હો લોક,
માણ્ણો આનંદ આજ, રસિયાં અમોધ !
સુખનો સૂરજ આજ ઊગ્યો છે આભ,
કુળવાનાં સારાં જે લેથાં છે જ્યાબ;
રંગ રંગ ઘેલો, આનંદ રંગ ઘેલો,
સનેહ ભરી ઝીલો, આનંદ રંગ ઝીલો;
રંગ રંગ ઘેલો....આનંદ રંગ ઘેલો....

[રાસ બરોઅર જમે છે, રંગ ધણ્ણા છલકાવે છે...
ખૂણ ખૂણ ઉલ્લાસ ચઢે, પડ્દો હળવે પણી પડે.]

‘ નાટક એટલે સમાજ માટે અરીસો. ’

‘ નાટક મારકૃતે સમાજને
ધણ્ણા સંહેશા આપી શકાય. ’

તમે તમારા જીવનમાં
નીચેની ચીજેમાંથી કઈ કઈ ચીજેને
મહત્વની સમજે છો ?

૧. સારો ઘોરાક, ૨. સુંદર ધર, ૩. મોંધાં કપડાં,
૪. ભિત્રો, ૫. લોકો સાથેના સંબંધો, ૬. સમાજના નિયમો,
૭. રમતગમત, ૮. મનોરંજન-સ્વતંત્રરીતે વિચાર દર્શાવવાની ધૂટ, ૯. સ્વતંત્રરીતે કામ પસંદ કરવાની ધૂટ. ૧૦. પ્રાર્થના.

તમારી પસંદગી ચહુતાઉંતરતા કુમમાં ગોઠવો.
વિચારીને જવાબ આપો.

૧	
૨	
૩	
૪	
૫	
૬	
૭	
૮	
૯	
૧૦	

આ પસંદગી નક્કી કરતી વખતે
આ પસંદગી શા માટે કરો છો એનો વિચાર કરો.

ચાલી ચોપદીન

કોઈ છાકરો કે છોકરી બહુ ઠણામશકરી કરે તો આપણે એને ચોપદીન કહીએ છીએ. સરકસના મશકરાને પણ આપણે ચોપદીન કહીએ છીએ.

પણ તમે ખરા ચોપદીન વિશે જાણો છો ? ચાલી ચોપદીન જગતના મોટામાં મોટા હારસ્યનાટ. અત્યારે ચાલી ચોપદીન ધણા ધરડા થઈ ગયા છે પણ એ જ્યારે જુવાન હતા ત્યારે ધણી અંગેજ ક્રિદમોમાં તેમણે કામ કર્યું છે. ચાલી ચોપદીનનું નામ આવતાં જ લોકો હસી પડતા.

ચાલી ચોપદીન નાના હતા ત્યારે ધણા ગરીબ હતા. એમને દુનિયાના ધણા કરવા અનુભવ થયેલા પણ એ કરવા અનુભવ ગળી જઈ ને ચાલીએ આખા જગતને હસાવ્યું. ચાલીની ચાલવાની, ઓલવાની એને મોંના હાવભાવ કરવાની રીત જ એવી કે ઓછા અભિનય કરીને એ જગતને ખડખડાટ હસાવે.

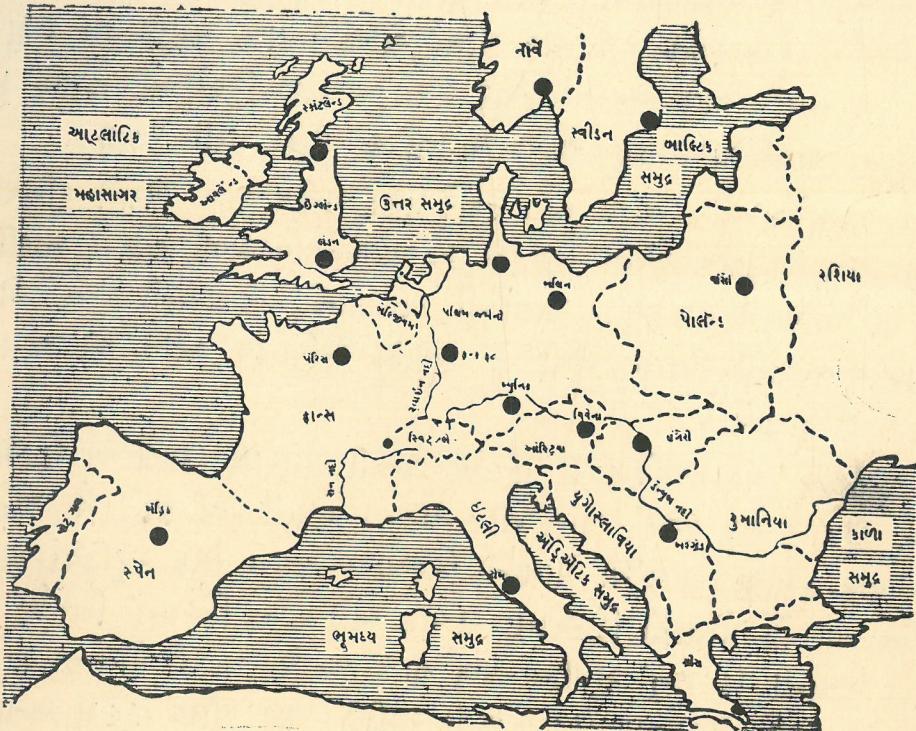
જ્યારે અવાજ વિનાની ક્રિદમો બનતી ત્યારથી ચાલીએ ક્રિદમોમાં કામ કરવાનું શરૂ કરેલું. ચાલીની નામના વધતી ગઈ એને એ અઢળક ધન પણ કરમાયા. ચાલીએ પોતાની ક્રિદમો બનાવવા એક સ્ટુડિયો ખરીદી લીધો ત્યાં એ પોતાની ક્રિદમોના સંવાદ જ્ઞતે લખે ક્રિદમનું નિર્માણ જ્ઞતે કરે. પોતાની ક્રિદમનું સંગીત પણ જ્ઞતે બનાવે. ચાલી પોતાનાં કામમાં ખૂબ મગ્ન રહે. એક વાર ક્રિદમ બની ગઈ કે પછી બીજી ક્રિદમ બનાવતાં સુધી એ સ્ટુડિયોની જરાય ચિંતા ન કરે.

યુરોપમાં કાળો કેર વરતાવનાર હિટલરની મશકરી એમણે એક ક્રિદમમાં અટલી બધી કરી કે એ ક્રિદમ જે કોઈ જેતાં તેમનો અભિપ્રાય હિટલરની વિરુદ્ધ થઈ ગયો.

ચાલી આમ તો ક્રિદમના અભિનેતા, પણ સરસ વિચારક પણ ખરા. અમેરિકામાં રહેતા ત્યારે તેમની હમદર્દી સામ્યવાહી રશિયા તરફ હતી. તેથી અમેરિકાએ એમને દેશ છોડવાનું કર્યું. ચાલી યુરોપમાં જઈ ને એક ગામડામાં વસ્યા.

દુનિયાને ખડખડાટ હસાવનાર ચાલી પોતે સ્વભાવે બહુ શાંત છે.

युरोप

ચિત્રો

- ૭-૭૭ સ્ટોકહોમ, વિયેના, લંડન, રોમ, લંડનની મનોહર છુમારતો

૭-૭૮ યુરોપનાં રમ્ય જંગલો

૭-૮૧ યુરોપ એટલે નવી અને જૂની સંસ્કૃતિનો ચુમેળ

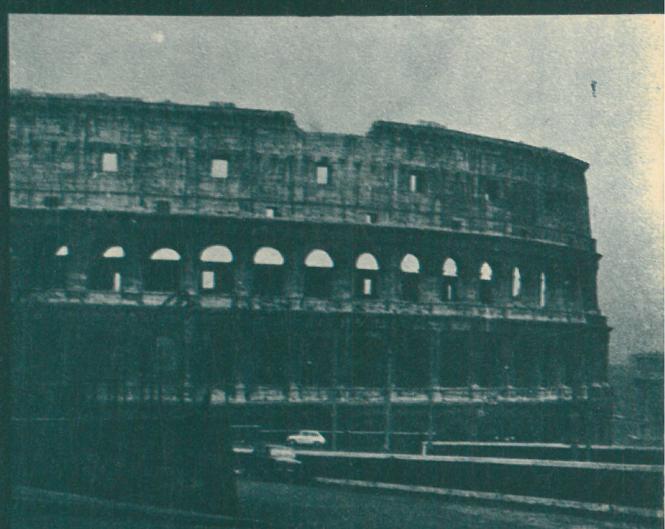
૭-૮૩ યુદ્ધ પણી અને પહેલાંનું સ્થાપત્ય

૭-૮૫ સ્વીડનનાં દર્શયો

૭-૮૭ યુરોપના લોઝા

૭-૮૮ દુકાનોનાં દર્શયો

૭-૯૧ યુરોપનો સમૃદ્ધ સમુદ્રકિનારો

યુરોપ:

ઉદ્ઘાગો અને વિજ્ઞાનના સહારે જીવનનો વિકાસ કરતો પૃથ્વીનો એક રમણીય લાગ.

આપણું દેશપરદેશ જેવાનું ધણું મન થાય છે. એમ કેમ હશે?

કોઈને પરદેશની ઈમારતો જેઈને આનંદ થાય. કોઈને પરદેશના લોકોના રીતરિવાજ જેવાનો ઉત્સાહ હોય. તો વળી કોઈને પરદેશમાં બનતી ચીજે મોહી લે. દરેક માણુસને પોતાના રોજના વાતાવરણું જુહું વાતાવરણ અનુભવવું ગમે.

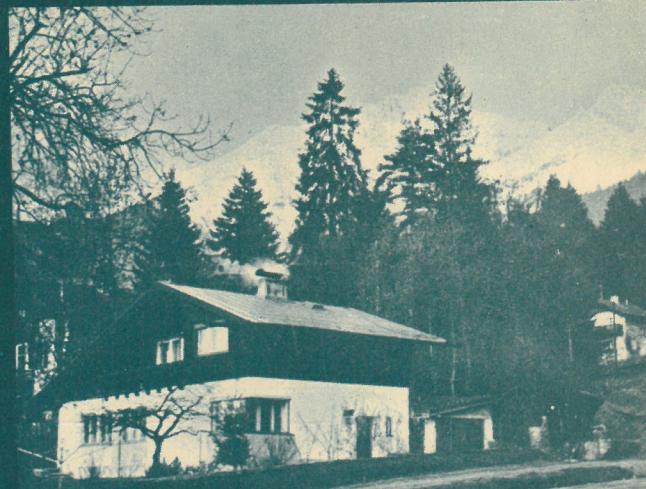
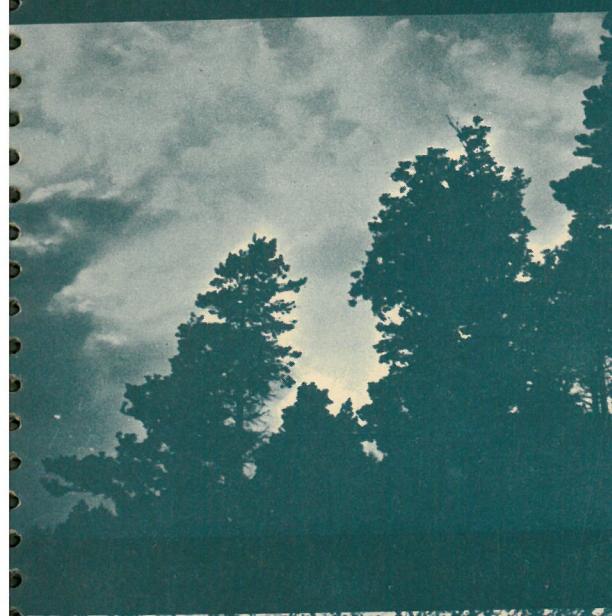
તમે ગુજરાત છોડી રાજસ્થાનમાં ગયા છો? ઉદ્દેપુર કે જ્યાપુર જેવાં શહેરો જેયાં છે? દક્ષિણમાં આવેલાં ભવ્ય ગોપુરો જેયાં છે? ઉત્તરમાં હિમાલયનાં શિખરો ઉપર છવાઈને પડેલા બરકુનાં દર્શન કર્યાં છે? બંગાળ કે બિહારના લોકોની ભાષા સાંભળી છે?

આપણો દેશ ભારત યુરોપના ધણા દેશ બેગા કરીએ અટલો મોટો છે. વળી ભારતમાં પણ યુરોપના જુદા જુદા દેશો જેટથી વિવિધ ચીજે જેવા મળે છે.

યુરોપના લોકો ગોરા. યુરોપમાં શિયાળામાં બરકુ પડે. યુરોપના લોકો વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી ઉધોગો ખીલવે. નવી નવી ઈમારતો ચણે. શહેર, ગામડાં ચીવઠથી ચ્યાખ્ખાં રાખે.

કુદરતે યુરોપને મોટાં જંગલો આપ્યાં છે. ભવ્ય સમુદ્રો અને ચંચળ નહીંએ આપી છે. ડાંચા પર્વતો ને સપાઈ મેદાનો આપ્યાં છે.

એમનો વિકાસ ઝડપથી થયો છે. ત્યાંના શહેરો ને ત્યાંના ગામડાં અદ્ભુત ચ્યાખ્ખાં. ગંઢકીનું નામ ન મળે. ત્યાંના જંગલો, ત્યાંના પર્વતો, ત્યાંની નહીંએ આપણું કોઈ અનેરો આનંદ આપે છે.

યુરોપ જવા સાડુ લોકો કેવી રીતે મુસાફરી કરતા હશે? આજથી પચાસેક વર્ષ પહેલાં તો લોકો સ્ટીમરમાં એસીને જતા. ત્યાં પહોંચતાં મહિનાઓ લાગતા! અને આજે? અહીંથી રાતના વિમાનમાં એસો ને ઊંધીને ઊડો એટલે યુરોપ! યુરોપ જાઓ તો રોમ જવાનું. ત્યાંનું વિમાની મથક એટલે દુનિયાભરના લોકોનો મેળો. થોડી થોડી વારે દેશ-પરદેશનાં વિમાનો આવે, ને એમાંથી તરેહ તરેહના લોકો ઊતરી પડે.

યુરોપના દેશો તો એકખીલ સાથે ઝડપી વિમાનો દ્વારા જ-આવ કરે છે, ઉપરાંત ઝડપી મોટર વ્યવહાર પણ ચાલે છે. ઓટોબાન તરાકે જાણીતા થયેલા પહોળા રસ્તા યુરોપનાં મુખ્ય મુખ્ય સ્થળોને એકખીલ સાથે જોડે છે. આ રસ્તાઓની રચના એવી હોય છે કે મોટરગાડી કશી પણ અડયણું વિના એક દિશામાં પૂરી ઝડપથી હોડી શકે છે. ઝડપી વાહનવ્યવહારને લીધે યુરોપના દેશો એવા પાસે પાસે આવી ગયા છે કે યુરોપના લોકોના પોશાક, મકાનો, રહેણીકરણી વગેરેમાં સમાનતા જેવામાં આવે છે.

યુરોપના મુખ્ય દેશો કયા? નોર્બ, સ્વીડન, ઉનમાર્ક, ઇનલોન્ડ, એલિજયમ, ફ્રાન્સ, જર્મની(પૂર્વ અને પશ્ચિમ), પોલેન્ડ, રશીયા, સ્વિટઝરલોન્ડ, ઓસ્ટ્રિયા, હંગેરી, ડુમાનિયા, યુગોસ્લેવિયા, ઈટાલી, સ્પેન્ન, ગ્રોસ, દુંગલોન્ડ, આયર્લોન્ડ વગેરે....

ભારતમાં મોહન-જે-દો, લોથલ વગેરે સંસ્કૃતિ વિશે તમે જણો છો. લોકો ત્યારે ધણૂં આગળ વધેલા હતા. એ સમયે યુરોપની રિસ્થતિ કેવી હતી તે તમને ખખર છે?

યુરોપના વિકાસનો ધર્તિહાસ તો છેલ્લા એક-દોઢ સૈકાનો છે. એ લોકોઓ દુનિયાના ખીલ દેશોના કરતાં વિજ્ઞાનમાં ધણું કામ કર્યું છે. વરાળયંત્રની શક્યતા પણ ત્યાં જ થઈ. તેને કારણે લોકો ઉદ્ઘોગો તરફ વહ્યા. તેને કારણે ચીજવસ્તુઓ સારી અને સસ્તી બનવા લાગી. આખી દુનિયાનાં બજરોમાં તે વેચાવા લાગી એટલે યુરોપ પાસે સાડું ધન ભેણું થયું.

યુરોપના લોકો વહાણુવટામાં પણ જખરા. દુનિયાના દૂર દૂરના દેશોમાં એ લોકો પહોંચી ગયા અને ત્યાં પોતાનાં સામ્રાજ્યો સ્થાપ્યાં. દુનિયાની

એ પરાવીન પ્રજાઓ પાસેથી ધન લૂંટી આણીને યુરોપનો વિકાસ કર્યો, મોટાં મોટાં શહેરોનું નિર્માણ થયું. દુદોગો વધવા લાગ્યા તેમતેમ સમાજ પણ બદલાવા લાગ્યો. સામાન્ય માનવીને પણ પોતાના હડો મેળવવાની તાલાવેદી લાગ્યી. લોકશાહીના અને સ્વનંત્રતાના વિચારો યુરોપમાંથી દુનિયા-ભરમાં વહેતા થયા.

તમે પૂછ્યો : યુરોપમાં જેવા જેવું શું છે ? યુરોપના સસુદ્રો દંગ કરી હે છે. યુરોપના ધણા દેશોને સારો એવો દરિયાછિનારો છે, તેથી ત્યાં સારાં બંદરો વિકસયાં છે. બંદરો સારાં હોય એટલે દેશપરદેશના માલસામાનની હેરફેર વધે, એ હેરફેર વધે એટલે વેપારવણુજ સારા જમે. વધ્યા સારા ચાલે એટલે સંપત્તિ વધે જ ને ? સરતા દરે માલની હેરફેર કરવાની સુવિધાઓ પણ ત્યાં છે.

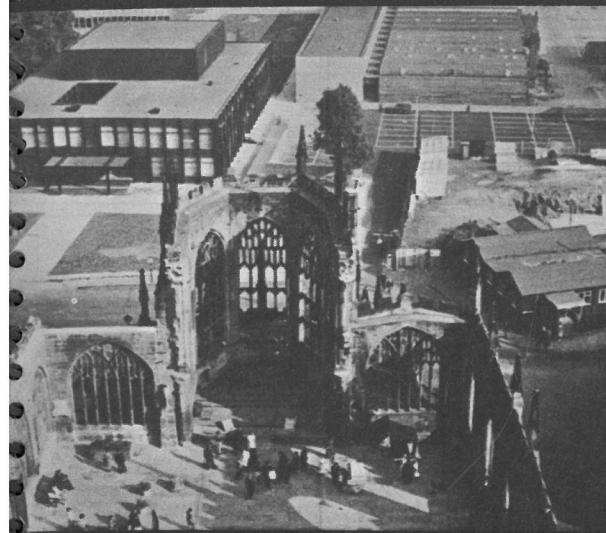
યુરોપનો નકશો જુઓ. અને મોટાં મોટાં બંદરો કચાં છે તે શોધી કાઢો. દુનિયાભરની સંસ્કૃતિ ઉપર જેની અસર પહોંચ્યી છે એવાં શરૂઆત પણ યુરોપમાં છે. કચાં કચાં, કહો જેઈએ.

એક તો, રોમ. રોમ જૂની સંસ્કૃતિનું ધામ છે. રોમન લોકોની જૂની ઈમારતો જેઈને દંગ થઈ જવાય. ત્યાં પ્રિસ્ટી લોકોનું મુખ્ય ધામ વેઠિકન પણ છે. ઈટાલીના લોકો ધણા મિલનસાર. યુરોપમાં ઈટાલિયન ખાણું વખણાય. એ લોકો કપડાંની નવી નવી ઝેશનો કાઢવામાં ધણા હોશિયાર.

બીજું, વેનિસ. ત્યાંની કળાકારીગરી વખણાય છે. ત્યાંના મકાનો જેવા જેવાં. વેનિસના રસ્તા એટલે સસુદ્રના પાણીની નહોરો. આપણે જેમ હરવાઈરવામાં મોટર વાપરીએ તેમ વેનિસમાં નાવડી કે જોાન્ડેલા વપરાય. વેનિસમાં ૫૦૦ જેટલા તો પુલ છે.

ત્રીજું, વિયેના. સુંદર ઈમારતો, કલાસંગહો, સંગીત, નાટક વગેરે માટે જાણીતું છે. સૌને ગમે એવો કાયમી મેળો,-પ્રાતર. એમાં મોટા મોટા ચકડોળ, રંગઘેરંગી રમતો, નાનાં બાળકોની મોટરો.... લોકો લહેરીલાલા.

ચોયું, બર્લિન. બર્લિનનું નામ મોટું. હિટલરે બીજું વિશ્વયુદ્ધ આરંભ્યું ને ધણા દેશો પાયમાલ થઈ ગયા. બર્લિન પણ પાયમાલ થયેલું.

પરંતુ લડાઈ પછી ખંતીલા ને મહેનતુ લોકોએ શહેરને પાછું ઝ્યાળું અને સમૃદ્ધ બનાવી હીધું. તમે જણો છો ને કે બર્લિનના એ ભાગ કરી નાખવામાં આવ્યા છે. પશ્ચિમ ભાગ ઉપર અમેરિકાનો કાણ્યુ છે, ને પૂર્વ ઉપર રશિયાનો. પૂર્વ-પશ્ચિમ એ ભાગ વચ્ચે મજબૂત દીવાલ ઊભી કરી દેવામાં આવી છે. યુદ્ધ શું કરી શકે છે એ જેવું હોય તો આ દીવાલ જુઓ.

પાંચમું, ફેન્કફર્ટ. જર્મનીનું સાવ આધુનિક શહેર. સુંદર શહેર કેવું હોય તે જેવું હોય તો ફેન્કફર્ટ જુઓ. ત્યાં દરવર્ષે પુસ્તકમેળો ભરાય છે.

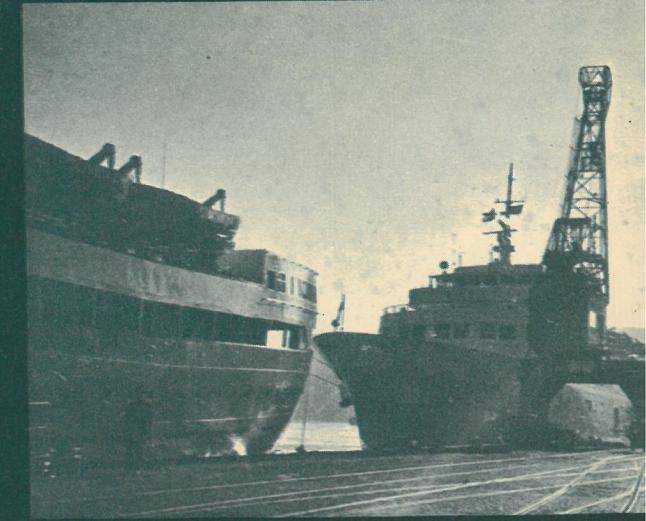
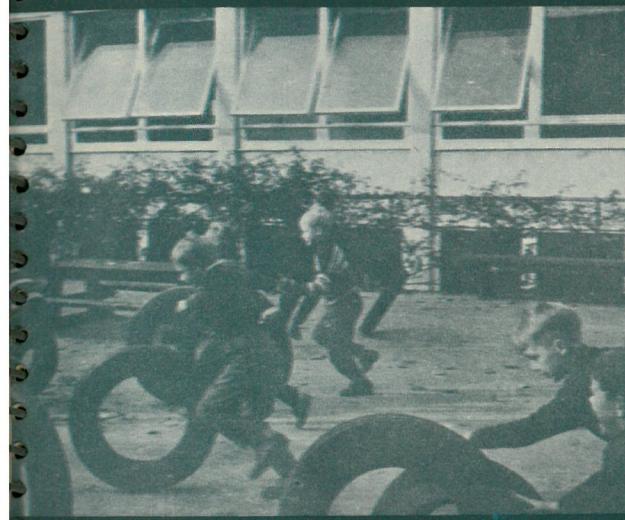
છું, પેરિસ. પેરિસ એટલે હુનિયાનું રંગિલું શહેર. કળાકારીગરી માટે જાણીતું. સાહિત્યમાં ત્યાંના લોકો સહુથી આગળ. ફેશનો તો ત્યાંની. તમે એક્સિલ ટાવરનું ચિત્ર જુઓ એટલે પેરિસ યાદ આવે!

સાતમું, લંડન. ઇંગ્લેન્ડની રાજ્યાની. એક ડાળે હુનિયાનું સૌથી મોટું શહેર ગણાતું. મુંબઈનો ફિરોજશાહ મહેતા રોડ જુઓ. અને લંડનના રસ્તા જુઓ તો તમને કંઈક સરખાપણું લાગે. લંડન એમ્સ નહીં ઉપર છે. એ નહીં વહાણવટા માટે ધણી ઉપયોગી છે. એ શહેરની શરાયાત નાનકડા ગામથી થઈ હતી. લંડન જનારા ત્યાંનો બર્કિંગહામ પંલેસ ખાસ જેવાના. એ ત્યાંનો રાજમહેલ છે. ત્યાંના સંરક્ષકો ખાસ ભપ્ટાદાર. કવાયત તો એમના ખાપની જ! લંડનમાં ભૂગર્ભીમાં ચાલતી આગગાડીઓની રચના ઇજનેરીકળાનો ખાસ નમૂનો. લંડન હુનિયાબરનું વ્યાપારી કેન્દ્ર પણ ખરું. ત્યાં પૃથ્વીના ખધા દેશોના લોકો જેવા મળે. અંગ્રેજ લોકો આમ તો અતડા ખારસા હોય છે. પણ સમય બદલાતો જય છે તેમ તેમ એ લોકો પણ બદલાતા જય છે.

આઠમું, એમસ્ટરડેમ. હોલેન્ડનું એ સુખ્ય શહેર. ત્યાં જનારા સહેલાણીઓ ચામડાનાં વચ્ચો ખરીદવાનું ચૂકતા નથી.

નવમું, કોપનહેન. ઉન્માર્કનું એ શહેર. એની જૂની તેમજ નવી ખાંધળીથી સોહે છે. એ શહેરના સસુદ્ધિનારાના ખડક ઉપર દરિયાપરીની સરસ પ્રતિમા છે. ત્યાંનો તેરી ઉદ્ઘોગ અનોએ. જતજતનાં ચીજ ત્યાં મળે.

દસમું તે સ્ટોકહોમ. સ્વીડનનું એ સુંદર શહેર નવી શૈલીનાં મફાનો,

બજરો માટે જાણું છે. બધું અહું સુધડ. સ્વીડન દેશ ધણો પૈસાદાર. હૃતર ધ્રુવ ત્યાંથી ધણો નાણક. ત્યાંના લોકો કળાકારીગરી અને રમત-ગમતમાં ખૂબ રસ લે છે.

ભીજાંય ધણાં શહેરો છે. બધાં શહેરો સ્વચ્છ, સુધડ, કચાંય કચરો નહિ, ગંધા પાણીના ખાડા નહિ; રસ્તા વિશાળ. થિયેટરો, આર્ટોલેરી, બાળકો માટેનાં કીડાંગણો.... બધું હોય જ. ત્યાંના લોકો લાંબું જીવનારા હોય છે. ધરડાંએની કાળજ રાજ્ય રાખે છે. બાળકોનું પણ ત્યાં બહુ ધ્યાન રખાય છે. બાળકો અને યુવાનો માટે ધણા શિબિરો થાય.

યુરોપના બધા લોકો આપણું એકસરખા લાગે. ત્યાં ઠંડી ધણી પડે. અમનો ઉનાળો આપણા શિયાળા જેવો લાગે. એટલે શરીર ગરમ રહે તેવાં કપડાં એ લોકો પહેરે. શિયાળો આવવાની શરૂઆત થાય એટલે રંગઘરંગી સ્વેચ્છા નીકળવા માંડે. ગરમ એવરકોટ આવી જય. બરઝ પર સરકવાની રમતો શરૂ થઈ જય. એને સ્કીફીંગ કહેવાય તે તો તમે જણો છો ને? યુરોપના લગભગ બધા જ દેશોના લોકો પાસે સારાં એવાં ગરમ કપડાં તો હોવાં જ જેઠ એ.

આજથી બસો વર્ષ પૂર્વે યુરોપના જુદા જુદા દેશના લોકોના પહેરવેશ જુદા જુદા હતા. રહેણીકરણીની ખાસિયતો જુહી જુહી હતી. પણ અવરજવરનાં સાધનોની ઝડપ જેમ જેમ વધી, રંગીન, સર્ચિન છાપાંએની લેવડહેવડ જેમ જેમ વધી તેમ તેમ લોકોનો પહેરવેશ લગભગ એકસરખા થતો ગયો. છતાં પણ દરેક દેશો પોતાના જૂના રિવાજે અને વસ્તોના નમૂના સંગ્રહસ્થાનોમાં સંધરી રાખે છે. આવાં સંગ્રહસ્થાનો પણ જેવાલાયક હોય છે. ભારતમાં દરેક પ્રાંતના વિધાર્થીઓ કોટપાઠલૂન સરખાં પહેરે છે? ભારતમાં જુદા જુદા પ્રાંતના ગામડાંના લોકો કપડાં એકસરખાં પહેરે છે? આપણા દેશની જેમ યુરોપમાં સિપાઈ, પોસ્ટમેન, ખલાસી, બસટન્ડકટર, વિમાની, વિમાનની એરહોસ્ટેસ વગેરે કર્મચારીઓના ગણુવેશ જુદા જુદા હોય છે.

યુરોપના લોકોનો ખારાક ધણો સત્તવવાળો હોય છે. આથી લગભગ

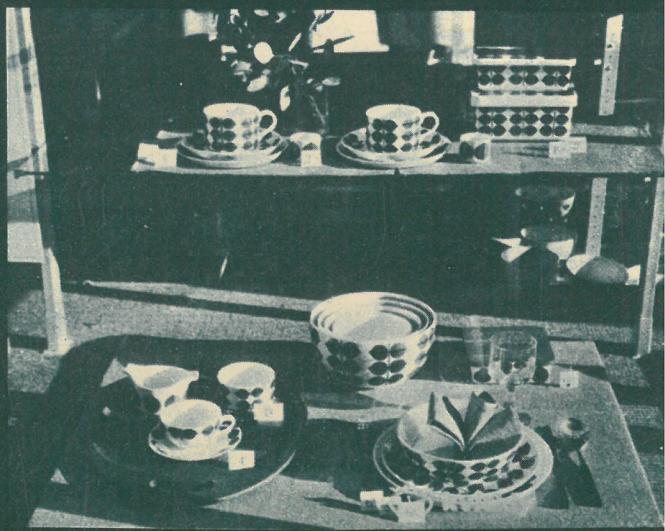

ખધા જ લોકો તહુરસ્ત જેવા મળે છે. હુખળા, માંદલા અને ભીખ-માંગતા લોકો રસ્તા પર દેખાતા નથી. આનું શું કારણ હશે ?

યુરોપના જુદા જુદા દેરોના રીતરિવાનેમાં પણ ગોડાધણો કેર હોય છે. દરેક પ્રજાના પોતાના ખાસ તહેવારો હોય છે. આપણે ત્યાં જયારે દિવાળીના તહેવારો આવે છે ત્યારે સ્વીડન જેવા હૂર હૂરના દેશમાં પણ એ દિવસોમાં જ હીવાનો તહેવાર આવે છે. પણ એ જરા જુહી જતનો તહેવાર છે. સ્વીડનના લોકો એ દિવસે, પોતાનાં મૃત્યુ પામેલાં સ્વજનેની કખર ઉપર મોટી મીણુખ્તીએ મૂકે છે. આખું કષ્ટરસ્તાન હજરો હીવાથી ઝળહળી જોડે છે.

કિસમસ કે નાતાલનો તહેવાર આખા યુરોપના લોકોનો સૌથી વધુ મનગમતો તહેવાર છે. માતાપિતા પોતાનાં બાળકો માટે એ દિવસો માટે સરસ સરસ ભેટો ખરીદે છે. કુટુંબ આખુંંથ શાળુગારેલાં બજરોમાં ખરીદી કરવા નીકળી પડે છે. આપણે ત્યા થાય છે એવા સરુના ઝાડ જેવા ઝાડની ડાળીએ ખરીદી લાવી તને ઘરમાં રોપે છે. ઉપર નાનકડાં સુશોભનો લટકાવે છે. કિસમસના ખાસ બોજનસમારંભો ગોઠવાય છે. કિસમસની રાતે, ઊભી હિસેમભરની ભવચાતના ખાર વાગે ખવાં પ્રિસ્ટી ભાઈઓનો નવા વર્ષનો આનંદ મનાવે છે ને ગીતો ગાય છે, એકમેકને અભિનંદન આપે છે, ને ભેટોથી નવાળ હે છે.

યુરોપનાં બજરો જેવાની ધણી મજા આવે શહેરો અને મોટાં ગામોની હુકાનોમાં બહુ કેર પણ ના લાગે. દરેક મોટી હુકાનની બહાર કાચનાં તોતિંગ કખાટ હોય. આ કખાટમાં હુકાનમાં વેચાતી ચીજે સરસ રીતે ગોઠવીને મૂકી હોય. બહારથી જેનારનું મન લલચાઈ જય. અંદર જઈને એ જતજતની ચીજે ખરીદી લેવાનું મન થઈ જય. યુરોપનાં બજરોમાં આપણું બજરોની જેમ ગીયોળીય હુકાનો હોતી નથી. વળી હુકાનોમાં માલ પણ સાંકડેમાંકડે બરી દીધે હોતો નથી. દરેક વસ્તુ કળા-મય રીતે ગોઠવેલી હોય છે. ત્યાં મોટા મોટા ડિપાર્ટમેન્ટલ સ્ટોર્સ પણ હોય છે. આ સ્ટોર્સ એટલે વસ્તુભંડાર. જે વસ્તુભંડારમાં છાપડ, જૂતાં, કપડાં, રમકડાં, પુસ્તકો, ખારાકી સામાન, ધરવખરીની ચીજે એવાં જુદા-

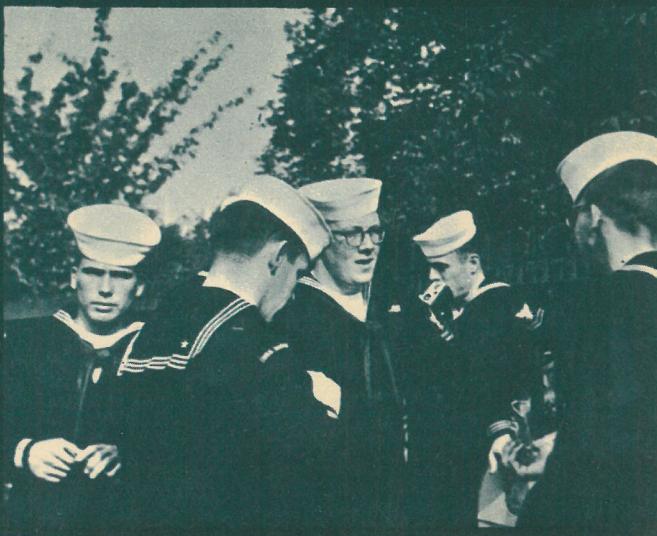
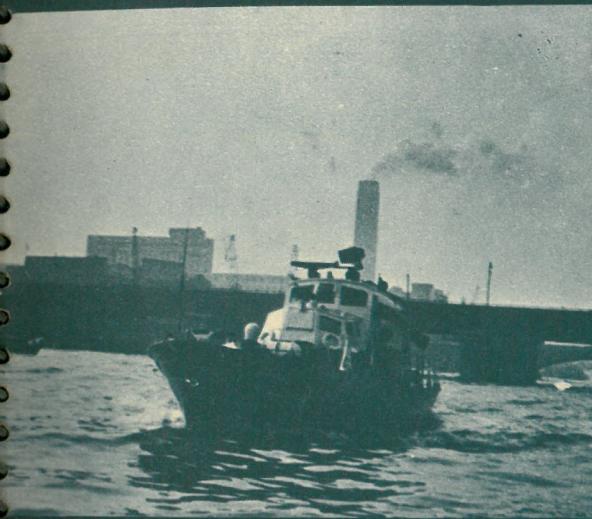
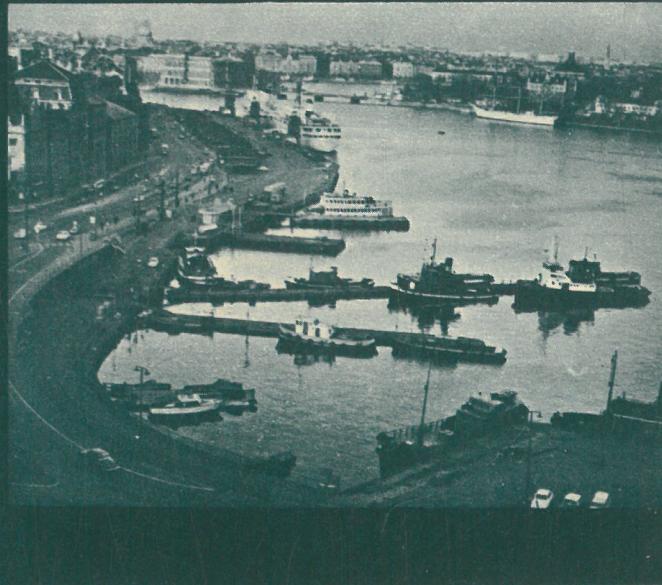
જુદા વિભાગ હોય અને દરેક વિભાગમાં જઈને તમે ખરીદી કરીને બહાર નીકળો. ત્યારે જીવનજરિયાતની તમામ ચીજે તમારી પાસે હોય. તમારો ધણો શ્રમ અને ચિંતા બચી જય. હવે તો આપણા દેશમાં પણ આવા સ્ટોર્સ જેવા મળે છે. યુરોપમાં ધણો લોકો માંસાહારી છે. વળી દૂધ અને માખણું છૂટથી મળે છે. શાકમાં ડોબી, ઝલાવર, ઠમાઠા, બટાકા, વટાણા અને મૂળા જેવાં શાકભાજ મળી રહે છે.

યુરોપના બજારોમાં જમવાની જગ્યા ધણી ચોખખી હોય છે. રેસ્ટેરાં (આપણે જેને 'હોટલ' કહીએ છીએ)માં જમવાનું મોધું પડી જય. કેમકે યુરોપમાં કામ કરનાર લોકોને મહેનતાણું ધણું આપવું પડે છે.

બાળકોને ઉપયોગી એવી વસ્તુઓ વેચતી ખાસ દુકાનો ત્યાં તમને જેવા મળે. બાળકો માટેનાં રંગઘેરંગી પુસ્તકો યુરોપના દરેક દેશમાં છપાય છે. બાળકોનાં રમકડાંની દુકાનોમાં દુનિયાભરના દેશોમાંથી રમકડાં આયાત કરવામાં આવે છે. યુરોપના દેશોમાં બાળકોને રમવા માટે બંદૂક, તોપ, બખ્તરગાડી, બોમ્બર વિમાન અને બોમ્બ જેવાં રમકડાંને જરા પણ પ્રોત્સાહન આપવામાં આવતું નથી. એનું કારણ તમે કદ્દી શકો છો ?

આજથી ત્રીસ વર્ષ પહેલાં જર્મનીના સરમુખત્યાર હિટલરે આખી દુનિયાના લોકોને માઠી અસર થાય એવી જર્બરી મોટી લડાઈ કરી. એમાં લાણ્ણા નિર્દોષ લોકો મરી ગયા. આ લડાઈમાં યુરોપના લગભગ બધા દેશો અંદરઅંદર લડી મર્યાદ. જનમાલની અનહં ખુવારી થઈ. યુરોપના લોકો ખરેખર સુધરેલા કહેવાય કે કેમ, એ વાત લોકો વિયારતા થઈ ગયા.

લડાઈની અસરમાંથી જીભા થતાં યુરોપના લોકોને બહુ મુશ્કેલીએ સહેવી પડી. પણ જેમ વરસાદ પડી ગયા પછી એતરોમાં કીચડ જમે છે, ધીરે ધીરે એ કીચડમાં મજાના છોડ જાગે છે તેમ લડાઈ પછી યુરોપના માનવી-આની મહેનતથી યુરોપના ભાગેવાં મકાનો નવાં થયાં કારખાનાં ચાલુ થયાં. નવાં શહેરો વસ્થાં. નવી નિશાળો બની. નવાં ચર્ચોમાં માનવીને પ્રસુની યાદ હેવડાવતા નવા ધંટ ગાજ જાડચા. યુરોપને માનવી પોતાની ભૂલ સમજ્યો છે, એને પશ્ચાત્તાપ થયો હોય તેમ લાગે છે.

કોઈ પણ દેશને તમે ઝડપથી જોઈ ન શકો, સમજ ન શકો. યુરોપ
પણ આપો જેવો હોય તો ઝડપથી ના જોઈ શકાય. યુરોપને સમજવા
માટે એનાં મુખ્ય શહેરેમાં થોડા દિવસ રહેવું પડે. ત્યાંના લોકો સાથે
હળવું બળવું પડે. તેમની સાથે બાઈબંધી બાંધવી પડે. ત્યાંનો ધતિહાસ
જણુવો પડે.

વિમાન મારુકેટે ઊડતાં ઊડતાં યુરોપનો ખરો અનુભવ કર્દ રીતે થાય?
યુરોપને માણુવો હોય તો તો એના બંદરે બંદરે ફરતાં એકાદ વહાણમાં
એસી જવું જોઈએ. યુરોપની આંતરરાષ્ટ્રીય આગગાડીમાં મુસાફરી ફરવી
પડે. સમુદ્રકિનારા ઉપરથી આવતા ઠંડા પવનની લહેરોની મજા ચાખવી
પડે, કુદરતે ખુલ્લા હાથે વેરેલી સુંદરતાને નજીકથી માણુવી પડે.

આજના યુરોપનો માનવી જે જતનથી કુદરતને સાચવે છે તે જોઈને
આપણને નવાઈ ઊપજે. જ્યાં જ્યાં ઉદ્ઘોગોને કારણે ગંદકી થર્ડ હતી તે તે
જગ્યાએ હવે સ્વચ્છતા આવતી જય છે. બાગઅગીચા બનાવવામાં આવે છે.

યુરોપના લોકો ખૂબ ખંતથી જીવનને આનંદમય બનાવવામાં રચ્યા.
પચ્યા રહે છે. યુરોપના લોકોને જગતના બધા દેશોના લોકોના બલામાં રસ
છે. યુરોપનો સામાન્ય માનવી કણે છે કે :

ચીના સારા
તુક્રી સારા
સારા પાકિસ્તાની
આરબ સારા
હિન્હી સારા
સારા છે જપાની.

આપણું પણ એમની પાસેથી એક વાત શીખવાની કે દુનિયાના
બધા લોકો સારા. બધા આપણા મિત્ર.

